

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ
ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЇХ ПОДОЛАННЯ
(КАРПАТСЬКИЙ РЕГІОН УКРАЇНИ)**

Науково-аналітичне видання

Львів – 2022

УДК 332.1:353+364.1(477.8)

Соціально-гуманітарні виклики війни та інструментарій їх подолання (Карпатський регіон України) : електронне науково-аналітичне видання / за ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів. 2022. 47 с.

На основі аналізу статистичних даних, експертних оцінок та інформації міжнародних організацій охарактеризовано основні тенденції і загрози міграції населення та бізнесу, функціонування ринку праці Карпатського регіону України в умовах зовнішньої воєнної агресії РФ проти України у березні – квітні 2022 року. Досліджено обсяги зовнішньої міграції населення як демографічного виклику в умовах російського вторгнення. Визначено ризики та загрози активізації внутрішніх вимушених переміщень населення України. Проаналізовано тенденції міграції бізнесу та визначено інструментарій нівелювання загроз в цій сфері. Обґрунтовано орієнтири політики стабілізації й використання можливостей функціонування та розвитку ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни та повоєнного відновлення.

Видання розраховане на науковців та практиків у сфері соціальної економіки і політики, міграції, ринку праці, регіональної економіки, державного управління, а також політиків та громадських діячів – широкого кола осіб, які виявляють інтерес до вирішення проблем соціально-гуманітарного розвитку.

ISBN 978-966-02-9923-8 (електронне видання)

Рецензенти:

Луцак Р. Р. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки Львівського торговельно-економічного університету;

Мокій А. І. – доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»
(протокол № 4 від 04 травня 2022 р.)

©Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ЗОВНІШНЯ МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ДЕМОГРАФІЧНИЙ ВИКЛИК В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ	6
Масштаби та географія зовнішніх переміщень	6
Фактори повернення зовнішньо переміщених осіб	7
Заходи приймаючих країн	8
Сценарії розвитку ситуації, висновки для державної політики	10
2. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ, ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ ІНФРАСТРУКТУРУ ТА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ	11
Ситуація щодо внутрішньо переміщених осіб	11
Основні проблеми внутрішніх вимушених переміщень	13
Ризики та загрози, пов'язані з внутрішніми вимушеними переміщеннями	15
Пропозиції щодо вирішення проблем, пов'язаних з внутрішніми вимушеними переміщеннями	15
Прогнози розвитку ситуації, висновки	19
3. МІГРАЦІЯ БІЗНЕСУ В ОБЛАСТІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ: ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ТА НІВЕЛЮВАННЯ ЗАГРОЗ	20
Обсяги проблеми, географія і структура міграційних процесів бізнесу	20
Загрози та ризики внутрішньої і зовнішньої міграції бізнес-одиниць	25
Організаційно-економічні механізми та інструменти підтримки релокованого бізнесу та мінімізації ризиків	27
4. ДИСБАЛАНСИ РИНКУ ПРАЦІ ОБЛАСТЕЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ВІЙНИ, ЇХ ЗАГРОЗИ ТА ОРІЄНТИРИ ПОЛІТИКИ СТАБІЛІЗАЦІЇ	32
Тенденції, проблемні аспекти та нові можливості розвитку ринків праці	32
Загрози структурних диспропорцій та дисбалансів ринків праці	37
Заходи зі стабілізації ситуації на ринку праці в умовах війни	39
Висновки та рекомендації	41
ВИСНОВКИ	44
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Повномасштабна агресивна війна РФ проти України спричинила масові вимушені переміщення населення як в середині країни, так і за кордон, руйнування соціальної та виробничої інфраструктури, дестабілізацію ринків праці і зайнятості, що об'єктивно розвинуло цілу низку критичних соціально-гуманітарних викликів та загроз рівня національної безпеки країни. Лише за перший місяць від початку вторгнення Україну покинуло 10 % її населення. За оцінками ООН, це найшвидша міграційна криза з часів Другої світової війни. Хоча здійснити точну оцінку людських втрат, спричинених військовими діями, поки що неможливо, однак вже зараз очевидно, що разом з міграційними втратами вони призведуть до масштабної демографічної кризи. У свою чергу така криза ставить під загрозу соціальний та економічний розвиток держави, її існування на загал. Адже для відбудови знищених міст, відновлення зруйнованої війною інфраструктури і забезпечення економічного зростання країна потребуватиме значного людського потенціалу, у тому числі усіх своїх громадян, які рятувалися за кордоном. Це актуалізує необхідність проведення моніторингу міграційних процесів, вивчення найбільш гострих потреб біженців, їх інтересів та намірів і в подальшому розробки ефективних механізмів їх повернення.

Не менш загрозливі наслідки російського вторгнення пов'язані зі внутрішньою вимушеною міграцією, яка охопила майже 20 % населення України. Незважаючи на складність реалізації політики соціального захисту в умовах війни, обов'язком держави є підтримка внутрішньо переміщених осіб з недопущенням гуманітарної катастрофи, підвищення соціальної напруги і дестабілізації соціально-економічної ситуації приймаючих територій. Карпатський регіон став прихистком для значної кількості внутрішньо переміщених осіб – за різними оцінками від 6 до 18 % усіх переселенців країни. Окрім того, регіон виконує функцію транзиту переселенців до держав Європи. Така ситуація загострила низку проблем, вирішення яких є необхідним уже сьогодні на шляху до спільної перемоги та єднання українського народу.

Новітні виклики та загрози, які сформувалися унаслідок російсько-української війни, призвели до порушення стійкості соціально-економічної системи країни, припинення чи істотного погіршення ефективності виробничо-господарської діяльності, зниження конкурентоспроможності підприємств та економічного комплексу країни в цілому. Забезпечення соціально-економічної стабілізації є фундаментальною передумовою не лише гарантування належної якості життя населення в умовах війни, але й мінімізації конфліктного середовища в суспільстві, зниження соціальної напруги та зростання рівня задоволеності інтересів громадян. Неоднозначним серед детермінант соціально-економічної стабілізації ситуації є вплив масштабування міграційних процесів бізнесу до областей Карпатського регіону, які, з одного боку, дозволяють зберегти бізнес і робочі місця, однак, критичні ризики яких формалізуються у значній втраті ресурсного (фінансово-інвестиційного, інтелектуально-

кадрового, інноваційно-технологічного) забезпечення регіональних економік, звідки бізнес мігрує. Потреба активізації та вдосконалення інструментарію державної підтримки місцевого бізнесу та релокованих елементів господарської системи в умовах виникнення екзистенційних викликів сьогодення зумовлена необхідністю збереження і розвитку потенціалу підприємницького сектору задля відновлення економічного зростання і безпеки країни та її територій, капіталізації факторів виробництва й інноваційного поступу.

Нова хвиля вимушеної української міграції, зумовлена повномасштабною збройною агресією РФ проти України, суттєво вплинула на функціонування ринків праці та сфери зайнятості областей Карпатського регіону, де обсяги, динаміка, інтенсивність і структура міграційних процесів стали помітним явищем у розвитку регіональної економіки. Функціонування ринку праці областей регіону в умовах війни та воєнного стану супроводжується низкою загроз, зокрема щодо зростання безробіття, погіршення матеріального стану населення та зниження його купівельної спроможності, звуження внутрішнього ринку; посилення навантаження на соціальну інфраструктуру у зв'язку з необхідністю соціальної підтримки незайнятих внутрішньо переміщених осіб; зростання навантаження на внутрішній ринок праці та загострення конкуренції за робочі місця у приймаючих регіонах; послаблення кадрового ресурсу суб'єктів господарювання та виникнення дефіциту окремих фахівців; наявності тенденції до подальшої релокації бізнесу та міграції висококваліфікованих фахівців зі західних областей України за кордон (тенденції релокації бізнесу, відкриття нових програм стажування, працевлаштування, обміну для українських науковців, медиків та інших фахівців). Намічені та очікувані тенденції розвитку ринку праці Карпатського регіону призведуть до значних кон'юнктурних зрушень, галузевих дисбалансів і регіональних диспропорцій, врегулювання яких потребуватиме комплексної програми дій.

Науково-аналітичне видання підготовлене авторським колективом під керівництвом д.е.н., проф. Васильціва Т.Г.

Авторський колектив:

Васильців Т.Г., д.е.н., професор (п. 4)

Біль М.М., д.е.н., старший науковий співробітник (п. 2)

Мульська О.П., д.е.н., старший дослідник (п. 3)

Риндзак О.Т., д.е.н. (п. 1)

Левіцька О.О., к.е.н., старший дослідник (п. 4)

Бараняк І.Є., к.е.н. (п.3)

Видання підготовлене у межах виконання науково-дослідної роботи «Механізми проактивної політики зниження соціальної вразливості населення (на прикладі Карпатського регіону України)» (номер державної реєстрації 0121U112014).

1. ЗОВНІШНЯ МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ДЕМОГРАФІЧНИЙ ВИКЛИК В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Масштаби та географія зовнішніх переміщень.

Повномасштабне військове вторгнення, яке 24 лютого 2022 р. здійснила РФ в Україну, а також тотальне порушення агресором міжнародного гуманітарного права та правил ведення війни спричинили масові жертви серед мирного населення та масштабне руйнування цивільної інфраструктури. Це змусило мільйони людей покинути свої домівки у пошуках безпеки, захисту та допомоги. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, кількість вимушено переміщених осіб від початку війни станом на кінець квітня 2022 р. становила близько 13 млн осіб, з яких за межами України – 5,3 млн осіб. Більшість тих, хто змушені були покинути нашу країну, – жінки і діти (90 %).

Основними реципієнтами вимушено переміщених з України осіб здебільшого стали країни, з якими вона межує. У перші дні війни ці країни значно спростили процедуру перетину кордону. Найбільше наших громадян (2,9 млн осіб) прийняла Польща, що становить близько 60 % усіх біженців. Значно менше виїхало до Румунії (783 тис. осіб) та інших країн-сусідів (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість біженців з України, прибулих від початку війни у сусідні країни (станом на 25.04.2022 р.)

Країна	Кількість осіб
Республіка Польща	2 922 978
Румунія	782 598
Російська Федерація	614 318
Угорщина	496 914
Республіка Молдова	435 275
Словацька Республіка	357 560
Республіка Білорусь	24 578

Джерело: Ukraine refugee situation. Operational data portal. UNHCR. The UN Refugee Agency. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

За офіційними даними, у РФ перебуває 614 тис. біженців з України. Однак, за словами уповноваженої Верховної Ради України з прав людини, ця кількість може виявитись значно більшою. Адже відомо, що 113 тис. осіб було вивезено до РФ 21–23 лютого з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Крім того, вже під час війни мешканців міст і сіл, які опинялися під окупацією ворога, теж примусово вивозили до РФ. Поки що їх кількість встановити не можливо. За оцінками української влади, лише з Маріуполя та його околиць вивезено до 40 тис. осіб. Серед інших країн, найбільше біженців з України зареєстровано у Німеччині (376 тис. осіб), Чехії (308 тис. осіб), Болгарії (185 тис. осіб) та Італії (100 тис. осіб).

За словами Верховного комісара ООН у справах біженців, в Україні відбувається найшвидша міграційна криза з часів Другої світової війни. Лише

за півтора місяці війни країну покинуло більше 10 % її мешканців.

Фактори повернення зовнішньо переміщених осіб.

Безсумнівно позитивним є те, що громадяни України отримали можливість врятувати своє життя та зберегти психологічне здоров'я. Тим більше, що фактично вся територія нашої держави більшою чи меншою мірою, однак все ж перебуває під постійною загрозою повітряних атак ворога. Водночас, такий масовий виїзд населення (здебільшого це молоді люди до 40 р. з вищою освітою), поряд зі військовими (3 тис. військовослужбовців) та значними цивільними втратами (лише в одному заблокованому м. Маріуполь загинуло більше 10 тис. мирних жителів!), становить загрозу демографічній, економічній і соціальній безпеці держави. Тому, після закінчення війни надзвичайно гостро постає проблема повернення наших громадян на батьківщину. Її вирішення залежить від багатьох факторів. Природньо, що першою і необхідною умовою є перемога України, встановлення мирного і безпечного середовища проживання й швидке відновлення зруйнованих міст, населених пунктів. Однак, багато залежить і від мотивів та попередніх намірів самих переселенців. З першого погляду, досить оптимістично виглядають результати дослідження соціологічної служби Центру Разумкова, проведеного у березні 2022 р. на пунктах пропуску через державний кордон у Закарпатській області. Вони свідчать, що більшість осіб, які їхали за кордон у зв'язку з воєнними діями, планували повернутися в Україну після закінчення війни (79 %). Лише кожен десятий респондент висловив твердий намір залишитися за кордоном, а решта (11 %) вагалися з відповіддю. Цікаво було б опитати тих самих респондентів, але вже у країнах, де вони влаштувалися, через певний проміжок часу. Є підстави припустити, що відсоток охочих повернутись буде значно нижчим¹. Крім того, трохи більше половини опитаних – мешканці Сходу та Півдня країни, 45 % – мешканці центральних областей і лише 4 % – західних областей України. Тобто учасниками опитування були в основному вихідці з населених пунктів, де безпосередньо відбувалися бойові дії, або тих, які знаходилися поблизу лінії зіткнення, або ж їх населений пункт зазнавав обстрілів та авіаударів. Оскільки такого ж дослідження на пунктах пропуску Львівської області не було проведено, то виходячи лише з власних спостережень, можемо припустити, що відсоток охочих повернутися міг би виявитися значно нижчим. Адже значна частина людей (здебільшого зі західних регіонів України) використовували умови спрощеного виїзду, щоб вивести дітей за кордон (без нотаріально завіреної згоди батька) чи реалізувати наміри щодо влаштування свого життя за кордоном.

Надалі швидкість повернення вимушено переміщених з України осіб буде залежати, який саме спосіб легального перебування за кордоном вони обирають (статус «вимушеного» туриста, біженця чи тимчасового захисту). Щодо першого варіанту, то ним можуть скористатися усі власники біометричних

---

¹ Наприклад, проведене польською агенцією EWL опитування вимушено переміщених осіб з України у Польщі, виявило лише 58% тих, хто хотів би повернутися на батьківщину

паспортів, що дозволяє їм перебувати на території країн ЄС до 90 днів. Якщо вони забезпечені житлом (зупинились у родичів, знайомих), не потребують матеріальної допомоги, то і не зобов'язані реєструватися у країні перебування. Очевидно, що ця категорія переміщених осіб буде повертатися першою і відсоток повернення серед цієї групи буде найвищим.

Однак, здебільшого ті, хто рятуються від війни, оформляють статус біженця, або просять тимчасового захисту. У межах цих статусів особа отримує певною мірою схожі права (проживання, право на працю, доступ до житла, медичну та соціальну допомогу, доступ до освіти для дітей та підлітків), однак способи їх отримання та позбавлення, нормативне регулювання є різними. Тут важливо зазначити, що 4 березня 2022 р. Європейський Союз уперше активував статтю 5 своєї директиви щодо забезпечення мінімальних стандартів надання тимчасового захисту у випадках масового напливу переміщених осіб (2001/55/ЄС від 20.07.2001 р.). Таке рішення надало право українцям жити, працювати і отримувати допомогу в 26 із 27 країн – членів ЄС, уникаючи затяжного процесу подання документів на отримання притулку та тривалого очікування відповідного рішення.

Слід зауважити, що термін тимчасового захисту становить один рік і може припинитися скоріше, якщо закінчиться війна, або, при потребі, його можна продовжити. Статус біженця гарантує право безстрокового проживання на території відповідної країни. При цьому, процедура розгляду заяви на отримання цього статусу має свої особливості в різних країнах ЄС (вилучення паспорта особи на період розгляду заяви, який може тривати 6-9 місяців, заборона покидати державу та неможливість працевлаштування протягом цього строку). Враховуючи існуючі переваги і недоліки кожного статусу, вибір переміщеної особи залежить від її мотивів. Ті, хто прагне повернутися додому відразу після закінчення бойових дій, обирають тимчасовий захист.

Заходи приймаючих країн.

Польща, яка прийняла найбільшу кількість громадян з України, здійснила низку заходів, щоб зробити їх переміщення та перебування у своїй державі комфортним. Зокрема, для українців максимально спростили правила в'їзду в країну (кордон можна було перетнути навіть за внутрішнім паспортом) та запровадили безкоштовний проїзд на всі види громадського транспорту. Для цього не потрібно звертатися до кас чи спеціальних центрів допомоги, а достатньо лише пред'явити паспорт України безпосередньо у транспорті. Слід зауважити, що поступово майже половина країн ЄС почала запроваджувати безкоштовний проїзд для біженців з України (Словаччина, Австрія, Румунія, Німеччина, Угорщина та ін.). Інші країни забезпечують безкоштовний проїзд для українців на окремих видах транспорту (наприклад, лише на залізниці), визначених перевізників чи у межах певних великих міст.

Вимушено переміщеним особам, які отримали тимчасовий захист у Польщі, присвоюється ідентифікаційний номер PESEL, що надає доступ до медичного обслуговування, ринку праці та освіти, а також передбачає

одноразову виплату у розмірі 300 злотих (приблизно 2100 грн) на дорослого і 500 (3500 грн) – на дитину. Додаткову одноразову фінансову допомогу (700 злотих) українці можуть отримати в межах програми ООН. Крім того, у Польщі діють соціальні виплати за різними програмами допомоги сім'ям з дітьми, у тому числі допомога для купівлі шкільного приладдя, а також співфінансування плати за перебування дитини у яслах, дитячому клубі чи опікуна. Тобто навіть матері з маленькими дітьми мають змогу працевлаштуватися. Діти з України отримують можливість безкоштовно навчатися у державних школах, навіть не знаючи мови, а студенти – продовжити навчання. Попри те, що у Польщі розгорнулася широка мережа волонтерської допомоги українцям, поляки отримують додаткове заохочення і від свого уряду. Так, особи чи організації, які надають житло та харчування українцям, отримують 1200 злотих на місяць (8500 грн), однак лише протягом 60 днів.

Другою країною за кількістю прийнятих вимушено переміщених з України осіб стала *Румунія*. Шукачі притулку в Румунії мають можливість безкоштовного проживання та харчування в одному з шести регіональних центрів, якими керує Генеральна імміграційна інспекція. Українці отримують право працювати на тих самих умовах, що й громадяни Румунії, через три місяці з моменту подачі заяви щодо тимчасового захисту. Уряд цієї країни разом зі громадянським суспільством розробили платформу *Dorotoha*, яка полегшує процедуру отримання притулку, пошуку житла та роботи. Громадяни України, які в'їхали на територію Румунії за біометричним паспортом, мають право на безкоштовну медичну допомогу та огляд протягом 90 днів.

Серед країн, які не межують з Україною, найбільше її мешканців (від початку повномасштабної війни) прийняла *Німеччина*. Потрапити сюди українці можуть безкоштовно з Польщі, а також з Угорщини, Австрії та Чехії. У деяких районах Німеччини процедура оформлення тимчасового захисту для громадян України максимально спрощена (достатньо відправити відсканований паспорт та заповнену анкету електронною поштою до відомства у справах іноземців). Тимчасовий захист передбачає обмежений перелік медичних послуг. Повноцінне медичне страхування мають лише працевлаштовані біженці, а для цього українцям необхідно оформити спеціальний дозвіл. Якщо людина не мешкає у спеціальному гуртожитку, наданому соціальними службами і не отримує речову допомогу (одяг, харчі, меблі), то вона має право на фінансову підтримку від держави у розмірі 367 євро на місяць на дорослу особу. Розмір допомоги на дітей залежить від їх віку (до 6 років – 249 євро, від 6 до 17 років – 326 євро, дорослі віком до 25 років, які мешкають з батьками, – 294 євро). Для українців організовують безкоштовні курси вивчення німецької мови, а школярі та студенти мають можливість продовжити своє навчання у Німеччині. Основною проблемою тут є значний дефіцит житла та надто високі ціни на його оренду. Очевидно, що у місцях тимчасового розташування немає належних умов. У зв'язку з цим для українців, які шукають житло, було створено спеціальну платформу *Wunderflats*, де його пропонують безкоштовно чи зі значними знижками. Крім того, існує можливість отримання соціального

житла, вартість якого компенсує держава.

Сценарії розвитку ситуації, висновки для державної політики.

Дослідження показують, що більшість українців, які покинули свою батьківщину у зв'язку з війною, мають членів родини, які залишилися в Україні. З одного боку, це може стати вагомим стимулом для повернення. Тобто, за оптимістичним сценарієм, значна частина переміщених за кордон осіб повернеться в Україну після закінчення війни. Дійсно, вже наприкінці березня Державна прикордонна служба України фіксувала збільшення потоку українців у напрямі в'їзду в країну, попри те, що війна ще триває. А 16 квітня вперше з початку повномасштабної війни прибуло більше людей, ніж вибуло. Зокрема, кількість прибулих становила 38 тис. осіб, 35 тис. з яких – українці. Якщо на початкових стадіях війни в Україну в'їжджали в основному чоловіки, які бажали стати на захист незалежності своєї країни, то ближче до великодніх свят потік прибулих помітно збільшився і складався в основному з жінок з дітьми, а також трудових мігрантів та студентів, які здобувають освіту за кордоном. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців зазначається, що з 28 лютого до 24 квітня в Україну в'їхало вже більше мільйона українців. Оскільки такі транскордонні переміщення ще не вказують на стійке повернення і можуть виявитися маятниковими, то цю цифру поки що не вираховують із загальної кількості тих, котрі виїхали за кордон від початку війни.

Очевидно, що чим довше триватиме війна, тим більше людей буде виїжджати. Крім того, для багатьох українських біженців цього часу може бути достатньо для того, щоб влаштувати своє життя за кордоном. Тоді, після припинення дії воєнного стану, до них зможуть приєднатися чоловіки, які зараз не мають права виїзду за межі України. Тобто, за песимістичним сценарієм, закінчення війни може призвести до нової потужної хвилі міжнародної міграції за рахунок родичів тих, хто виїхав під час війни, а також тих, кого буде гнати страх перед бідністю (що часто є наслідком післявоєнної економічної кризи).

Реалізація оптимістичного сценарію залежить від оперативності й комплексності дій державної та місцевої влади. Оскільки через воєнні дії РФ 220 тис. українців втратили житло, тому, одночасно з поступовим його відновленням, необхідно розширити мережу спеціалізованих будинків для тимчасового проживання громадян. Поряд з цим, якнайшвидшого відновлення і модернізації потребує соціальна інфраструктура (дороги, школи, садочки і т. п.). Лише після вирішення цих нагальних проблем механізми щодо повернення громадян в Україну можуть бути дієвими. Основою для розробки таких механізмів мають стати результати соціологічного моніторингу актуальних проблем, потреб та намірів осіб, які вимушено покинули свою країну. Такий моніторинг також має визначити актуальність та можливості формування моделі циркулярної міграції. Водночас, необхідно проводити активну інформаційну та агітаційну політику, яка має формувати розуміння і усвідомлення громадянами своєї важливості, значущості свого внеску у процеси відновлення держави.

2. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ, ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ ІНФРАСТРУКТУРУ ТА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ

Ситуація щодо внутрішньо переміщених осіб.

У 2022 році Україна вдруге за роки незалежності зіткнулась з проблемою вимушеної міграції. 2014 рік показав інституційні, правові та фінансові проблеми подолання викликів вимушених переміщень населення. Регулювання вимушеної міграції 2022 року відбувається на більш високому рівні, чому сприяє набутий з 2014 року управлінський досвід, правові напрацювання (дія Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»), можливості використання порталу «Дія» для надання послуг ВПО та ін.

Регулювання вимушених переміщень 2022 року потребує більш системного підходу, оскільки, на відміну від 2014 року, сучасна ситуація має низку особливостей:

1. Обсяги вимушеної міграції 2022 року значно переважають 2014 р. – у майже 5 разів (якщо брати показник кількості ВПО у квітні 2022 р.), оскільки більша кількість території опинилась у зоні військових загроз (табл. 2).

Таблиця 2

Чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні у 2014-2021 та 2022 рр.

	2014-2021 роки Війна на Сході України та анексія АР Крим	Російське вторгнення в Україну 2022 року
Кількість ВПО	1,5 млн ² (максимальний показник у 2015 році)	6,5 – 7,7 млн ³ (станом на квітень 2022 року)
Частка ВПО у населенні України	3,4 %	15,8 – 18,7 %

2. Ситуація щодо кількості ВПО залишається невизначеною, оскільки активна фаза бойових дій в Україні триває – за різними оцінками близько 12 млн осіб перебуває на тимчасово окупованих територіях або територіях з пошкодженою критичною інфраструктурою, що у випадку невирішення ситуації теж можуть стати ВПО⁴. Окрім того, практикується незаконне вивезення людей з тимчасово окупованих територій України в РФ зі спрощенням процедури всиновлення дітей-громадян України.

3. Темпи зростання кількості ВПО є нижчими, ніж біженців за кордон: за березень-квітень 2022 року кількість ВПО зросла на 661 тис. осіб, а біженців – на 1,1 млн осіб. У значній мірі це зумовлено лояльною політикою європейських

² Скільки в Україні переселенців і яку допомогу вони отримали в липні : Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/26/infografika/suspilstvo/pereselenczi-ukrayini-skilky-yix-ta-yakux-oblastyax-prozhyvayut>

³ Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 2 (24 March – 1 April 2022). URL: <https://displacement.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-2-24-march-1-april>; Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 3. 17 квітня 2022 року. МОМ в Україні. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/iom_ukraine-displacement-report_round3_ukr.pdf

⁴ Conflict in Ukraine: what do we know about the internal displacement situation so far? Elise Filo, Frankie Parrish (March 2022). URL: <https://www.internal-displacement.org/expert-opinion/conflict-in-ukraine-what-do-we-know-about-the-internal-displacement-situation-so-far>

держав з прийому й соціального захисту в умовах абсолютної підтримки населення України цивілізованим світом.

4. Внутрішні вимушені переміщення 2022 року мають високий потенціал повернення, оскільки у статусі ВПО, як правило, перебувають жінки та діти, а чоловіки змушені залишитись або вступити до Територіальної оборони, Збройних сил України, волонтерських організацій та ін.

5. Географія розселення ВПО є більш «прозахідною». При виборі місця перебування ВПО часто обирають області Карпатського регіону як найбільш віддалені від територій активних бойових дій та наближені до кордонів ЄС. За результатами обстеження Міжнародної організації з міграції ВПО, які перебувають у західних областях України (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області Карпатського регіону, а також Волинська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька області), відзначаються значно вищою схильністю до подальших переміщень, зокрема за кордон. За даними обстеження, частка ВПО, які розглядають можливість подальшого переміщення, складає⁵:

- 44 % серед тих, хто перебуває у західних областях;
- 19 % серед тих, хто перебуває у північних областях;
- 15 % серед тих, хто перебуває у східних областях;
- 6 % серед тих, хто перебуває у південних областях;
- 4 % серед тих, хто перебуває у м. Київ.

Львівська і Закарпатська області входять у топ-5 регіонів, які прийняли найбільшу кількість ВПО – за розрахунками Міжнародної організації з міграції 9 % і 7 % відповідно (станом на квітень 2022 року).

За даними регіональних органів влади, Міністерства соціальної політики України та різних публікацій в ЗМІ кількість ВПО в областях *дуже різниться* (табл. 3).

Якщо узагальнювати ситуацію, то для Карпатського регіону України можна виділити наступні особливості внутрішніх вимушених переміщень:

- Карпатський регіон є найбільшим реципієнтом ВПО в Україні і водночас її гуманітарним тилом. Це зумовлено віддаленістю від територій активних бойових дій і наближеністю до держав ЄС;

- Карпатський регіон виконує транзитну функцію щодо переміщень ВПО у держави Європи;

- в Карпатському регіоні кількість ВПО, які не планують далі переміщуватись, є вищою, ніж в регіонах України, бойові дії в яких не ведуться. Це підтверджують дані ріелторів щодо оренди житла на декілька місяців⁶.

У цілому на області Карпатського регіону за різними оцінками припадає від 6 до 18 % ВПО України, однак ситуація продовжує змінюватись залежно від

⁵ Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey. Round 2 (24 March – 1 April 2022). URL: <https://displacement.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-2-24-march-1-april>

⁶ Приблизно 500 тисяч українців орендували житло у західних областях за час війни : Interfax Україна (9.03.2022). URL: <https://interfax.com.ua/news/general/810259.html>

бойових дій, звільнення та деокупації територій України.

Таблиця 3

Чисельність внутрішньо переміщених осіб в областях Карпатського регіону України у березні-квітні 2022 р.⁷

Область	Березень 2022 року	Квітень 2022 року				
	Кількість ВПО за оцінками ОВА, осіб	Кількість ВПО за оцінками ОВА, осіб	Частка від населення, %	Кількість зареєстрованих ВПО, осіб	Щільність постійного населення, осіб/км кв	Щільність населення з врахуванням ВПО, осіб/км кв
Закарпатська	60 тис.	80 тис. – 380 тис.	6,4 – 30,6	44 тис. – 140 тис.	97,3	103,6 – 127,1
Івано-Франківська	70 тис.	80 тис. – 130 тис.	5,9 – 9,6	Дані відсутні	97,2	102,9 – 106,5
Львівська	40 тис.	216 тис. – 570 тис.	8,7 – 23,0	55 тис.	113,4	123,3 – 139,5
Чернівецька	20 тис.	50 тис. – 62 тис.	5,6 – 7,0	Дані відсутні	109,9	116,1 – 117,6

Основні проблеми внутрішніх вимушених переміщень.

Ситуація щодо значної кількості ВПО у Карпатському регіоні України породжує низку проблем, виявлення і вирішення яких має бути якнайшвидшим без очікувань повного завершення війни. До такого роду проблем слід віднести:

1. *Проблема низького рівня захищеності ВПО.* Це підтверджують тенденції до зростання частки осіб, які планують далі переміщуватись з регіону за кордон – у березні цей показник склав 19 %, а у квітні зріс до 44 %⁸. Станом на кінець квітня 2022 року розпочався більш активний процес офіційної реєстрації ВПО завдяки можливості отримання допомоги та внаслідок продовження активної фази бойових дій на сході і півдні країни. Держава має продовжувати забезпечувати мінімальні соціальні гарантії, навіть перебуваючи у стані війни, залучаючи для цього міжнародну фінансову і гуманітарну допомогу.

2. *Проблема фінансової вразливості ВПО.* Наразі урядом ведеться активна політика щодо соціальної підтримки ВПО: встановлена щомісячна виплата в розмірі 2000 грн особам, які виїхали з районів активних бойових дій, 3000 грн – на дитину, а також разова виплата 6500 грн особам-найманим працівникам, які втратили місце праці (до 31 березня 2022 року). Також починають діяти додаткові програми підтримки найбільш вразливого населення ООН з виплатою 2200 грн до трьох місяців. Передбачена компенсація витрат на оплату комунальних послуг в розмірі 450 грн на місяць для власників житла, де

⁷ Філіпчук Л., Ломоносова Н., Сирбу О., Кабанець Ю. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022) : CEDOS. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migracziya-ta-vijna-v-ukrai%CC%88ni.docx-1.pdf>; У Львівській області перебуває до 400 тисяч внутрішньо переміщених осіб, але прийматимемо стільки, скільки потрібно, - Козицький (19.03.2022). URL: https://lb.ua/society/2022/03/19/510269_lvivskiy_oblasti_perebuvaie_400.html; Ситуація у соціальній сфері станом на 20:00 : Урядовий портал (9.04.2022). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/9-kvitnya-situaciya-u-socialnij-sferi-standom-na-2000>

⁸ Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey. Round 1 (16 March). URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-1-16-march-2022>

перебувають ВПО, а також компенсація витрат громадам на оплату комунальних послуг в об'єктах тимчасового розміщення ВПО.

3. *Проблема пошуку місця тимчасового перебування ВПО.* Оскільки області Карпатського регіону, особливо Львівська і Закарпатська, є основними реципієнтами ВПО, то в регіоні виникли проблеми оренди житла (для осіб з певними фінансовими можливостями) і безкоштовного перебування (для осіб з низьким рівнем доходів). Це змусило регіональні органи влади звертатись до міжнародних партнерів за допомогою.

4. *Проблема навантаження на соціальну інфраструктуру.* Окрім браку житлового фонду внутрішні вимушені переміщення суттєво збільшили навантаження на транспортну інфраструктуру (міські затори, брак місць паркуванням і т. д.). Територіями підвищеної напруженості стали залізничні вокзали, де діють волонтерські та інформаційні центри, що надають першу допомогу ВПО, які прибувають в області. У перший місяць війни особливими територіями були прикордонні, де розташовані пункти перетину державного кордону України з державами ЄС. Також значна частина об'єктів соціальної інфраструктури сфер освіти, культури, спорту та ін. була переобладнана для тимчасового перебування ВПО. Навантаження на заклади охорони здоров'я в умовах спаду пандемії COVID-19 та зниження попиту на діагностику захворювань не є критичним, однак ситуація може змінитись унаслідок нових пандемічних спалахів та інших умов нестабільності.

Проблема навантаження на інфраструктуру є особливо актуальною для обласних центрів, де частка ВПО є суттєвою:

- м. Львів – близько 200 тис. ВПО або 27,7 % від населення;
- м. Ужгород – близько 30 тис. ВПО або 26,7 % від населення;
- м. Івано-Франківськ – близько 42 тис. ВПО або 18,2 % від населення;
- м. Чернівці – близько 45 тис. ВПО або 17,2 % від населення.

5. *Проблема вибіркового соціального напруження між постійним населенням і ВПО.* Мовні та поведінкові відмінності в окремих випадках породжують конфлікти між постійним населенням і ВПО. У соціальних мережах і буденних розмовах частою є інформація про нешанобливе відношення ВПО до майна у місцях перебування, їх небажання займатись волонтерством чи ставати на військовий облік (стосовно чоловіків) та ін. Незважаючи на окремі заклики органів влади до українців бути єдиним народом, питання зниження соціального напруження потребує окремої уваги з точки зору проблемності та необхідності вирішення на шляху формування єдиної нації, яка протистоїть зовнішній загрози.

6. *Проблема загроз життю і здоров'ю ВПО після зміни місця перебування.* Абсолютно безпечних регіонів в Україні наразі немає. Для прикладу, 18 квітня 2022 року у м. Львові внаслідок ракетного удару по об'єкту цивільної інфраструктури постраждала дитина, яка була ВПО з м. Харків. Тому питання скупчення людей, реагування на сигнали повітряної тривоги, облаштування підземних сховищ та ін. зберігає високу актуальність. За період війни до 25 квітня 2022 року кількість тривог у Львівській області складала 69 (або 1,8 %

від загальної кількості тривог в Україні), Івано-Франківській – 67 (1,7 %), Закарпатській – 42 (1,1 %), Чернівецькій – 42 (1,1 %). Для порівняння – в Харківській області – 258 тривог, м. Київ і Київській області – 168 тривог⁹.

Ризики та загрози, пов'язані з внутрішніми вимушеними переміщеннями.

У випадку ігнорування та невирішення існуючих проблем на рівні центральних, регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування може поглибитись низка ризиків і загроз дестабілізуючого характеру:

1. Зниження довіри населення і бізнесу до органів державної влади – якщо держава не забезпечить мінімальний пакет соціальних стандартів та справедливий розподіл міжнародної допомоги, «ейфорія» національного єднання може змінитись зневірою, зниженням волонтерської активності та сприятиме зовнішнім спекуляціям.

2. Зубожіння населення зі зниженням купівельної спроможності, наслідком чого буде падіння попиту та прибутковості бізнесу, підвищення соціальної напруги та загостреної реакції на соціально-економічну неоднорідність суспільства.

3. Необґрунтоване підвищення вартості житла (оренди і купівлі) в місцях високої концентрації ВПО.

4. Зниження якості послуг соціальної інфраструктури, особливо для постійного населення, в умовах нерегульованого додаткового навантаження ВПО.

5. Поглиблення «розколу» українського суспільства за територіальними, мовними, політичними ознаками.

6. Поширення соціальної тривожності, невпевненості, що матиме пряме відображення на подальшій соціальній та економічній поведінці населення і бізнесу.

Пропозиції щодо вирішення проблем, пов'язаних з внутрішніми вимушеними переміщеннями.

1. Щодо проблеми низького рівня захищеності ВПО:

- *Центральним органам державної влади:*

· щомісячні оприлюднення узагальнених даних по регіонах та поселеннях кількості зареєстрованих ВПО згідно Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, доступ до якої більшість експертів для проведення якісного аналізу не має;

· інформаційно-роз'яснювальна робота щодо способів підтримки державою ВПО для заохочення їх реєстрації, у тому числі з використанням інформаційних ресурсів Телемарафону «Єдині новини» та інших авторитетних засобів масової інформації й соціальних мереж;

· інформування щодо частки державних витрат на соціальну підтримку

⁹ Повітряна тривога. URL: <https://datastudio.google.com/reporting/6971312b-2e19-415d-8c11-57f940fc4a4d/page/LHvoC?s=ktazv8V2C9I>

<https://datastudio.google.com/reporting/6971312b-2e19-415d-8c11-57f940fc4a4d/page/LHvoC?s=ktazv8V2C9I>

населення України загалом і ВПО зокрема в структурі бюджетного фінансування та міжнародної фінансової допомоги;

- *Регіональним органам державної влади:*

· розширення штатів соціальних служб для вчасної реєстрації ВПО та доступу до можливостей одержання фінансової допомоги (для прикладу, в м. Ужгород станом на 20 квітня 2022 року Департамент соціальної політики змушений записувати ВПО аж на червень);

· підтримка діяльності центрів координації дій – гуманітарних штабів, місць розселення ВПО та ін., які надають основну соціальну допомогу;

· систематизація інформації для переселенців на сайтах обласних державних адміністрацій за рубриками «поселення», «медико-психологічна допомога», «правова допомога», «допомога щодо організації навчання дитини», «допомога з пошуку місця праці» та ін., оскільки наразі така інформація на сайтах є розпорошеною та не уніфікованою за формою і поданням;

· поширення інформації серед ВПО про інститути безоплатної соціальної допомоги з можливістю отримання правових консультацій, надання показів про злочини, жертвами чи свідками яких вони стали та ін.;

· підтримка діяльності мобільних центрів психологічного консультування ВПО на базі соціальних служб і служб у справах дітей;

· визначення переліку основних та перевірених чат-ботів типу «Юридичний порадник для ВПО», «*Dovidka Info*», «Прихисти українців», «Турботник», «Дитина не сама», «*SaveUA*», «Нам по дорозі», «*EducationUaBot*» та ін.

2. Щодо проблеми фінансової вразливості ВПО:

- *Центральним органам державної влади:*

· збереження та ситуативне пролонгування затверджених державних виплат і компенсацій для ВПО та населення, яке їх приймає;

· інформаційно-роз'яснювальна робота щодо можливостей ВПО отримувати допомогу у межах додаткових програм підтримки найбільш вразливого населення ООН;

· визначення переліку заходів стимулювання самозабезпечення ВПО з можливістю їх адаптації до регіональних особливостей;

· укладення міждержавних договорів як основи для співробітництва прикордонних регіонів України з сусідніми державами в частині фінансування бізнес- і соціальних проєктів ВПО;

- *Регіональним органам державної влади:*

· моніторинг практики виплати роботодавцям (6500 грн) за кожного працевлаштованого ВПО, популяризація такого досвіду в регіоні;

· реалізація регіональних програм стимулювання бізнесу, самозайнятості і зайнятості ВПО з врахуванням потреб ринку праці;

· організація при центрах зайнятості курсів навчання, підвищення кваліфікації, семінарів для ВПО;

· системне залучення ВПО до громадських проєктів, заходів у рамках волонтерського руху;

- залучення ВПО до розробки проєктів відновлення територій їх походження внаслідок бойових дій (залежно від професійної спеціалізації та особистих талантів);

- реалізація транскордонних програм щодо фінансування бізнес- і соціальних проєктів ВПО.

3. Щодо проблеми пошуку місця тимчасового перебування ВПО:

- Центральним органам державної влади:

- конкретизація механізмів виплат для ВПО, які втратили житло, з врахуванням рівня пошкоджень, намірів подальшого перебування, кількості власників та осіб, які фактично там проживали та ін.;

- відновлення практики пільгового іпотечного кредитування ВПО за рахунок коштів гранту Кредитної установи для відбудови (КфВ), ініціативу реалізації якої розпочато ще в квітні 2021 року;

- визначення механізму відповідальності власників майна за недобросовісне ціноутворення щодо оренди і купівлі майна (для проживання і бізнесу);

- Регіональним органам державної влади:

- моніторинг стану місць організованого розселення ВПО на базі об'єктів соціальної інфраструктури з виявленням проблем та можливостей покращення;

- будівництво модульних містечок і модульно-каркасних будинків для ВПО;

- викуп квартир «певної цінової категорії» для ВПО за рахунок коштів місцевих бюджетів (ініціативи Львівської області);

- моніторинг цін на оренду і купівлю житла, особливо в поселеннях високої концентрації ВПО з оприлюдненням інформації про недобросовісних власників.

4. Щодо проблеми навантаження на соціальну інфраструктуру:

- Центральним органам державної влади:

- розробка методичних рекомендацій щодо допустимих меж навантаження на об'єкти соціальної інфраструктури з інтеграцією ВПО та збереження належного рівня якості соціальних послуг – освітніх, медичних, адміністративних, транспортних, комунальних та ін.;

- перегляд переліку товарів Державного резерву згідно потреб воєнного часу;

- системна робота щодо планування відновлення деокупованих територій з метою пришвидшення повернення частини ВПО у безпечне середовище;

- Регіональним органам державної влади:

- формування переліку місць розселення у віддалених від обласного центру населених пунктах, зокрема гірських територіях, з пропозицією для ВПО можливостей проживання, ведення особистого селянського господарства, ремісництва та ін.;

- формування регіональних резервів продовольства, лікарських засобів і виробів медичного призначення;

- контроль забезпеченості населення продуктами першої необхідності і медикаментами;
- залучення ВПО до роботи об'єктів соціальної інфраструктури у відповідності до професійної спеціалізації та особистих талантів;
- перегляд штатів комунальних і соціальних служб з врахуванням збільшення навантажень унаслідок обслуговування потреб ВПО;
- додаткове преміювання працівників служб (зокрема з місцевих бюджетів розвитку), які здійснюють виконання обов'язків в умовах воєнного стану та рівень заробітної плати яких є нижчим за середні показники (працівники комунальних служб, служб надзвичайних ситуацій, правоохоронних органів та ін.);
- планування відновлення роботи об'єктів соціальної інфраструктури, які були переобладнані для тимчасового перебування ВПО.

5. Щодо проблеми вибіркового соціального напруження між постійним населенням і ВПО:

- *Центральним органам державної влади:*

- активна промоція ідей національного єднання, роз'яснення історичних передумов становлення України;
- максимальна підтримка трансляцій українських кіно, музики на загальнонаціональних і регіональних каналах;

- *Регіональним органам державної влади:*

- обстеження (опитування) ВПО щодо основних труднощів, подальших намірів, у тому числі повернення, потреб адаптації й інтеграції;
- стимулювання комунікацій місцевого населення і ВПО через різні соціальні проекти (наприклад, проект «Великдень як вдома», коли місцеві мешканці запрошують ВПО на свято додому для ознайомлення з традиціями).

6. Щодо проблеми загроз життю і здоров'ю ВПО після зміни місця перебування:

- *Центральним органам державної влади:*

- вироблення механізмів відповідальності за порушення правил воєнного часу;
- інформаційно-роз'яснювальна робота щодо культури споживання інформації та її поширення в соціальних мережах;

- *Регіональним органам державної влади:*

- підвищення дисципліни реагування на сигнали повітряної тривоги, особливо в місцях скупчення населення, зобов'язання закладів інфраструктури, підприємств та ін. забезпечувати перебування населення в захисних приміщеннях під час повітряних тривог;
- підтримка через комунальні служби та ОСББ облаштування підземних сховищ та інших приміщень, придатних для перебування під час повітряних тривог, з залученням мешканців та волонтерів;
- забезпечення підземних сховищ та інших приміщень, придатних для перебування під час повітряних тривог, мобільним та Інтернет-зв'язком

(ініціатива однієї з компаній мобільного зв'язку щодо обладнання укриттів інтернетом);

· інформаційно-роз'яснювальна робота, проведення тренінгів з надання першої медичної допомоги, дій в умовах хімічної чи ядерної загрози, організованого захисту дітей, осіб похилого віку та ін.

Прогнози розвитку ситуації, висновки.

Реалізація запропонованих заходів залежить від перебігу ситуації на територіях активних бойових дій та атак з повітряного простору, від яких потерпають усіх регіони України, в тому числі Карпатський. Залежно від ймовірного сценарію залежить загальний підхід до регулювання внутрішніх вимушених переміщень населення:

1. У випадку переходу війни у затяжну фазу – здійснення заходів адаптації та інтеграції ВПО з залученням їх фінансових і поведінкових активів у місцеву економіку.

2. У випадку деокупації частини територій України зі збереженням бойових дій на інших територіях – реінтеграція частини ВПО після повернення з системною психологічною і соціальною роботою, залученням їх фінансових і поведінкових активів у відновлення економіки та інфраструктури.

3. У випадку завершення війни та повної деокупації територій – окрім заходів реінтеграції ВПО, реалізація системних заходів історичної пам'яті та єдності, встановлення справедливості і відповідальності.

Політика підтримки ВПО є соціальним обов'язком і хоча ресурси держави в умовах війни значно обмежені, міжнародна підтримка, волонтерська активність та єдність суспільства створюють сприятливі умови для реалізації запропонованих заходів.

Першочерговим кроком на шляху регулювання внутрішніх вимушених переміщень в Україні має бути чітке розуміння кількості ВПО, географії їх розміщення та їх загального соціального портрету. Надважливим у нинішньому часі є публічний моніторинг за регіонами та поселеннями кількості зареєстрованих ВПО згідно Єдиної інформаційної бази даних. Без такої інформації науковці й експерти не можуть розуміти реальну ситуацію та визначати актуальні заходи щодо її врегулювання.

Іншим важливим напрямком регулювання внутрішніх вимушених переміщень в Україні має бути комплекс заходів стимулювання самозабезпечення ВПО. Це особливо актуально для великих міст, в яких перебуває багато ВПО з певними фінансовими та поведінковими активами, які вже на даному етапі слід залучати.

Регулювання ситуації щодо ВПО є своєрідним тестом на ефективність дій центральних, регіональних органів влади і органів місцевого самоврядування, а також на суспільну єдність. Від його результатів теж у значній мірі залежить швидкість завершення війни.

3. МІГРАЦІЯ БІЗНЕСУ В ОБЛАСТІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ: ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ТА НІВЕЛЮВАННЯ ЗАГРОЗ

Обсяги проблеми, географія і структура міграційних процесів бізнесу.

Умови економічних, соціальних, політичних, воєнних потрясінь (турболентностей), які нині переживає Україна внаслідок війни з РФ, сповільнили не тільки розвиток країни, але призвели до соціально-економічного регресу окремих регіонів, що стало справжнім екзистенційним викликом сьогодення для країни. Збереження і ефективна реалізація потенціалу підприємницького сектору, капіталізація факторів виробництва є ключовими економічними чинниками відновлення соціально-економічного розвитку, забезпечення економічної стійкості регіонів і окремих територій країни. Умовою економічного поступу України сьогодення є ефективна міграція (релокація, переміщення) бізнесу та його виробничого обладнання, устаткування та інших потужностей підприємств у більш безпечні регіони. Релокація елементів господарської системи країни слугує інструментом збереження ділової активності, креативності, акумулювання і комерціалізації нових технологій (інновацій), є фактором виробництва.

Довідково: внаслідок російсько-української війни в Україні згідно із дослідженням Advanter Group (станом на 11-13.03.2022 р.) в Україні повністю припинили діяльність 54 % підприємств, 25 % – майже зупинили свою діяльність, 21 % підприємств провели релокацію (2 % – повністю, 12 % – частково, 7 % – у процесі), 31 % підприємств не встигли її провести¹⁰.

Відсутність або подальше суттєве зниження ділової активності бізнесу в країні призведе до стагнації національної і регіональних економік зокрема. Оскільки підприємницький сектор є каталізатором активізації процесів індустріалізації, економічного та інноваційно-технологічного поступу, інструментом нівелювання загроз і ризиків національній і фінансово-економічній безпеці регіонів, збереження і розвиток бізнес потенціалу та промислового капіталу є пріоритетним напрямом реалізації економічної політики в умовах війни.

Для суб'єктів бізнесу, які опинилися у гарячих зонах, де ведуться активні бойові дії, з метою збереження діяльності і забезпечення умов розвитку гостро виникла проблема забезпечення релокації у безпечні регіони України або за кордон. Станом на 16 квітня 2022 р. Міністерство економіки України отримало 1630 заявок від підприємств на релокацію (додаток, рис. 1), релоковано біля 400 підприємств, з них понад 200 відновило роботу на новому місці¹¹. Пріоритет на фінансово-організаційну підтримку від держави у процесі релокації мали стратегічні підприємства та компанії, які виробляють товари першої необхідності, а також ті підприємства, які мали змогу самостійно забезпечити

¹⁰ Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/20/684363/>

¹¹ Програма релокації підприємств. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>

демонтаж і перевезення своїх потужностей до найближчої станції АТ «Укрзалізниця». Відповідно до програми підтримки релокованого бізнесу АТ «Укрпошта» відповідає за транспортування обладнання до залізничної станції, а також забезпечує оперативне проходження блокування, здійснює оформлення транспортних накладних та інших документів, які дозволяють компенсувати підприємству витрати на транспортування.

Бізнес в Україні має всі умови для успішної релокації, економічної адаптації, зростання рівня ділової активності та залучення додаткових (внутрішніх і зовнішніх) інвестицій для підтримки його діяльності. Зокрема, станом на 11-13.04.2022 р. 8,5 % опитаних респондентів (підприємців) зазначили про зростання інтенсивності бізнес-процесів на 110-140 % у порівнянні з 23.02.2022 р.; для 5,9 % – рівень діяльності практично не змінився. Однак, для 11 % – обсяги діяльності зменшилися на 10-30 %, для 20 % і 34 % – рівень ділової активності знизився удвічі або на 70-90 % відповідно, 21,6 % підприємців заявили про повну зупинку бізнесу¹².

Області Карпатського регіону України стали основним економічним хабом для релокованого бізнесу (рис. 1), оскільки мають вищий порівняно з іншими регіонами рівень економічної безпеки у воєнний період, високий експортний потенціал, можливості для відновлення і нарощення обсягів зовнішньої торгівлі з країнами ЄС, а також працепрофіцитний регіональний ринок праці, що дозволить забезпечити робочі місця і здешевити собівартість продукції. Так, у Львівській області (станом на 20.04.2022 р.) опрацьовано 400 заявок на релокацію бізнесу, з них 93 підприємства з різних галузей економіки (машинобудування, харчової, деревообробної, легкої і хімічної промисловості) успішно здійснили релокацію, що привело до збереження понад 600 робочих місць¹³.

Довідково: до Львівської області переїхав український лідер на ринку натуральної кави Gemini Espresso, один з найбільших в Україні виробників матраців, м'яких і корпусних меблів MatroLuxe; два потужні українські підприємства машинобудівної галузі. Підписано відповідні договори про оренду виробничих приміщень з ТОВ «УК «Вітропарки України», в складі групи компаній ПАТ «Краматорський завод важкого верстатобудування», та промислова компанія «Пожмашина», яка є єдиним виробником великої спеціалізованої протипожежної техніки в Україні.

Львівська ОВА розробила власну програму підтримки релокованого бізнесу, згідно якої передбачено безповоротну фінансову допомогу у розмірі 100 тис. грн при реєстрації підприємства в межах області, понад 100 тис. грн додатково за умови створення 20 робочих місць. У межах програми передбачено компенсацію за підключення до електромереж (750 тис. грн у розрахунку на одне підприємство), а також два ваучери на маркетингові послуги у розмірі 50 тис. грн і сертифікацію продукції (80 тис. грн)¹⁴. Таким

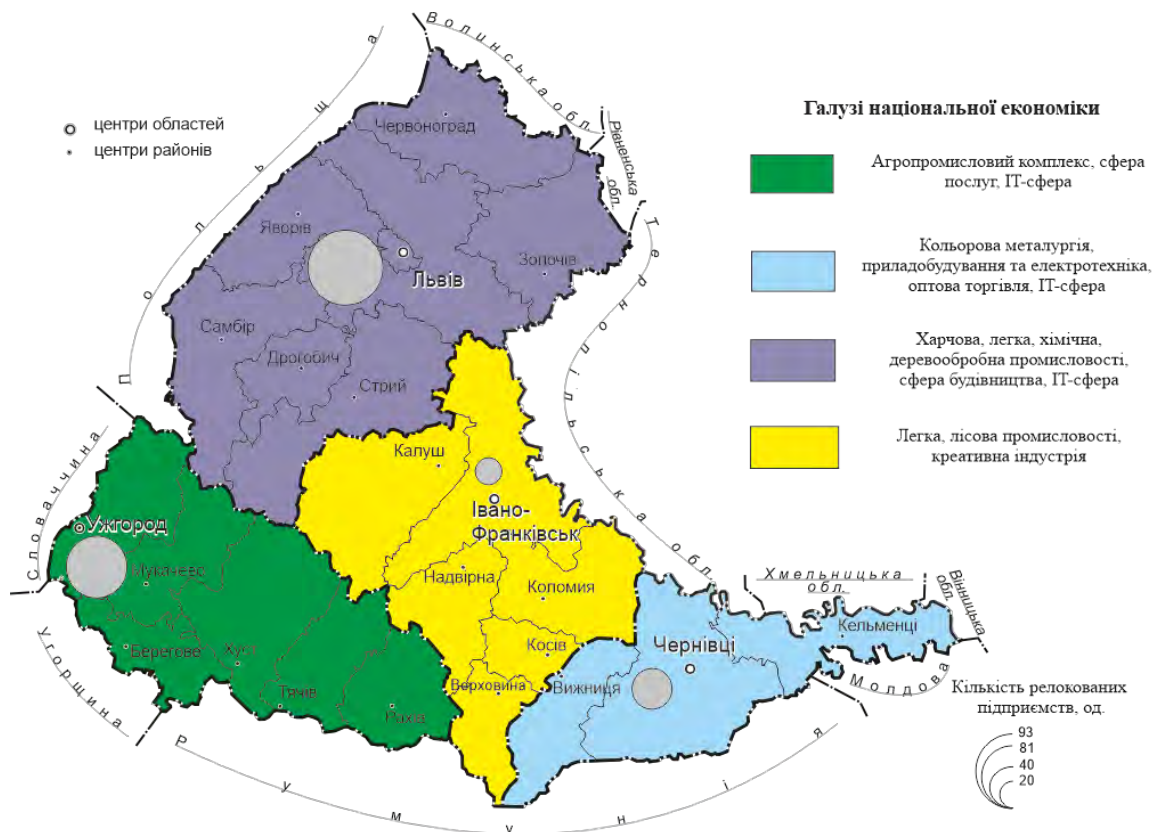
¹² Чи відновлюється український бізнес після початку війни — результати та прогнози дослідження. URL: <https://nachasi.com/society/2022/04/14/how-work-business/>

¹³ Від початку війни майже сотня підприємств релокувались на Львівщину. URL: <https://loda.gov.ua/news?id=67192>

¹⁴ Велике переселення капіталу. Як IT-фірми, виробники товарів для тварин та навіть машинобудівники

чином, Львівська область має усі можливості, щоб у недалекій перспективі стати найбільшим промисловим хабом країни.

Львів та область стали головною точкою релокації не лише для виробничих підприємств, а й високотехнологічних компаній. До війни м. Львів було третьою ІТ-столицею України після Києва та Харкова, де працювало близько 30 тис. ІТ-фахівців, кількість яких за період війни досягла 70-100 тис. осіб (станом на 06.04.2022 р.). Львівський ІТ-кластер збільшився на понад 40 компаній з інших областей, що дозволило йому стати провідним тех-хабом країни¹⁵.

Рис. 1. Обсяги та галузева приналежність релокованого бізнесу до областей Карпатського регіону України, станом на 06.04.2022 р.

Примітка: кількість підприємств у Львівській і Закарпатській областях наведено станом на 20.04.2022 р. і 15.04.2022 р. відповідно

У Закарпатській області (переважно м. Ужгород, м. Мукачево та м. Берегове) (станом на 15.04.2022 р.) релоковано 81 підприємство, з них 54 підприємств вже функціонують¹⁶, 27 одиниць – у процесі розміщення (станом на 13.04.2022 р.)¹⁷. Зокрема, це компанії ІТ-сфери, агропромислового

переводять свої справи на захід України. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/it-kompaniji-perezizdyat-u-lviv-ivano-frankivsk-vinnicyu-hto-pereviz-biznes-novini-ukrajini-50234910.html>

¹⁵ Великий переїзд. Досвід релокації бізнесу під час війни. URL: <https://www.unian.ua/society/velikiy-perezjzd-dosvid-relokacii-biznesu-pid-chas-viyni-novini-ukrajini-11774737.html>

¹⁶ Закарпаття лідує: Понад третина релокованих підприємств – у нашому регіоні. URL: <https://tyachiv-rda.gov.ua/news/5928-zakarpattya-ldiruye-ponad-tretina-relokovanih-pdpriyemstv-u-nashomu-regon.html>

¹⁷ На Закарпатті працює найбільше релокованих підприємств. URL: <https://tyachiv-rda.gov.ua/news/5919-na-zakarpatt-pracyuye-nayblshe-relokovanih-pdpriyemstv.html>

комплексу, легкої промисловості та медико-фармацевтичної сфери¹⁸. Варто відзначити, що Закарпатська область не розглядає заявки на релокацію бізнесу, діяльність якого несе шкоду для навколишнього середовища або створює ризики для туристично-рекреаційної галузі. Відтак, регіон, за даними Закарпатської ОВА, з початку війни релокував понад 35 тисяч фахівців ІТ-сфери, що дозволило створити регіональний ІТ-кластер, фахівці якого звільняються від військової служби на час воєнного стану¹⁹.

Близько 100 підприємств (станом на 06.04.2022 р.) подали заявку на релокацію до *Івано-Франківської області*, з них майже 20 одиниць перемістили свої виробничі потужності з територій, де тривають активні бойові дії²⁰. До регіону релоковано підприємства легкої і лісової промисловості (зокрема, швейні цехи, виробництво меблів та модульних будинків), креативної індустрії.

У *Чернівецькій області* релокований бізнес має чітку галузеву специфіку. Зокрема це підприємства, які спеціалізуються на виготовленні кольорових металів, електродвигунів, хімічних реактивів, обслуговуванні спецтехніки, а також підприємства оптової торгівлі та ІТ-сфери. Так, станом на 06.04.2022 р. релоковано 40 підприємств, з них 20 одиниць запустило виробничі потужності²¹.

До початку воєнних дій в Україні сформувався тренд міграції бізнесу за кордон, явної і прихованої, основними причинами активізації якої були здебільшого несприятливі у порівнянні з країнами ЄС соціально-економічні умови ведення бізнесу, високе податкове навантаження і низький рівень інвестиційної привабливості територій чи галузей економіки. Наприклад, за даними ZUS більша частина іноземного бізнесу у Польщі велася українськими підприємствами. Станом на квітень 2021 р. нараховувалося близько 6,3 тис. одиниць малого бізнесу, що становило 28 % іноземних власників бізнесу (для порівняння у 2019 р. цей показник становив 24,6 %) ²².

Довідково: на кінець січня 2022 р. у Польщі діяло 21,8 тис. компаній з українським капіталом, що у 2,5 рази більше, ніж німецьких підприємств, та у 5 разів, ніж нідерландських. 38 % українських компаній зареєстрованих на прикордонних територіях. За січень-лютий 2022 р. до Польщі релоковано 100 українських підприємств²³. За даними PİE (Польського економічного інституту) станом на січень 2022 р. понад 23 % і 24 % відповідно релокованого бізнесу з України функціонували в будівельній і торгівельній сферах Польщі,

¹⁸ 20 релокованих підприємств уже функціонують на Закарпатті. URL: <https://tyachiv-rda.gov.ua/news/5886-20-relokovanih-pdpriyemstv-uzhe-funkconuyut-na-zakarpatt-vasil-vancho.html>

¹⁹ На Закарпатті створюють національний ІТ-кластер. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/tech/na-zakarpatti-stvoryuyut-sviy-it-klaster-novini-ukrajini-50230119.html>

²⁰ Швейні цехи, виробництво модульних будинків та вуличних меблів: вже сто бізнесів мають намір переїхати на Прикарпаття. URL: <https://galka.if.ua/shvejni-czehi-virobnicztvo-modulnih-budinkiv-ta-vulichnih-mebliv-vzhe-sto-biznesiv-mayut-namir-pereihati-na-prikarpattya/>

²¹ На Буковину переїхали 40 підприємств із зон бойових дій. URL: <https://suspilne.media/223197-na-bukovinu-pereihali-40-pidpriemstv-iz-zon-bojovih-dij-so-vidomo/>

²² Українські фірми w Polsce – jest ich już ponad 20 tys. Kolejne uciekają przed wojną do Polski. URL: <https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/03/25/ukrainskie-firmy-w-polsce-jest-ich-juz-ponad-20-tys-kolejne-uciekaja-przed-wojna-do-polski/>

²³ Кількість іноземних підприємств. URL: <https://stat.gov.pl/>

14 % українських підприємств надавали транспортні послуги і близько 13 % функціонували у сфері послуг²⁴.

Війна, а, відтак, проблеми з логістикою і дефіцит сировини, призвели до інтенсифікації та поширення різних форм міграції бізнес-одиниць з України до Польщі. За даними Міністерства економіки України 5 % бізнесу²⁵ мігрувало за кордон від початку війни і ця тенденція продовжується. Переважно це підприємства креативної індустрії, IT-сфери, легкої промисловості. Примітно, що виробничі підприємства не є активними учасниками процесу релокації за кордон, причиною чого є відсутність спеціальних програм підтримки евакуації бізнесу з України з боку країн ЄС. Задля нарощення виробничих потужностей і можливості ведення бізнесу українськими підприємствами на території країн ЄС окремі уряди розпочали вживати необхідних заходів, зокрема реалізують програми підтримки промислових підприємств і створення нових робочих місць на окремих територіях.

Довідково: приклади ініціатив щодо допомоги в релокації українському бізнесу за кордон:

(1) Польське агентство інвестицій та торгівлі допомагає в пошуку виробничих та складських приміщень, перевезенні виробничих ліній та пошуку нових ринків збуту промислової продукції для українських підприємств.

(2) Румунія допомагає з пошуком індустріальних парків, надає фінансову та юридичну допомогу та консулює в цілому в процесі релокації українського бізнесу. У Румунії функціонує близько 200 індустріальних парків, кожен із них пропонує окремі податкові преференції, зокрема щодо місцевого земельного податку, і має особливе правове регулювання та критерії відбору резидентів²⁶.

Релокація бізнесу за кордон (евакуація) найбільше позначається на підприємницькому секторі національної економіки, міра впливу якого залежить як від обсягів міграції підприємств за кордон, так і від якісних характеристик релокованого бізнесу. Вибуття висококваліфікованих фахівців, суб'єктів стратегічних галузей економіки, підприємств з унікальними ресурсами, технологічним потенціалом тощо матиме негативні наслідки для національної і регіональної економік, що унеможливить збереження стійкості економічної системи та потенціалу підприємницького сектора.

Міграція бізнесу за кордон буде посилюватися через об'єктивні причини невизначеного терміну закінчення війни, послаблення економічної безпеки країни, пошкодження логістичних ланцюгів та відсутність економічних можливостей функціонування і розвитку підприємницького сектора. Негативні аспекти ведення бізнесу в Україні сприяють формуванню ринку міграційних бізнес-послуг, у т.ч. щодо релокації бізнесу до країн ЄС. Розвиток аудиторських і консультаційних мереж сприятиме масштабуванню міграції

²⁴ Relokacja biznesu z Ukrainy do Polski. URL: <https://www.crowe.com/pl/insights/relokacja-biznesu-z-ukrainy-do-polski>

²⁵ Кожна 20 компанія евакуйовується за кордон. Як війна вплинула на український бізнес. Ліга бізнес. URL: <https://biz.liga.net/ua/ekonomika/all/article/gosudarstvo-svoeobraznyy-koll-tsentri-kak-biznes-ubegaet-ot-voyny-na-zapad-ukrainy>

²⁶ Український бізнес шукає місце для своїх заводів у Європі. Розглядають Польщу, Румунію та Угорщину. Де кращі умови? URL: <https://forbes.ua/inside/ukrainskiy-biznes-shukae-mistse-dlya-svoikh-zavodiv-u-evropi-rozglyadayut-polshchu-rumuniyu-ta-ugorshchinu-de-krashchi-umovi-18042022-5465>

бізнесу з України за кордон і збільшенню ризику втрати підприємницького капіталу країни.

Довідково: Аудиторська мережа *Crowe Global* надає послуги щодо комплексної підтримки українських компаній, які планують релокацію до Польщі, від консультації щодо вибору оптимальної форми бізнесу та оподаткування до виконання формальностей, пов'язаних зі створенням нового бізнесу та постійної підтримки бізнес-процесів²⁷. Консалтингова компанія з питань релокації ІТ-бізнесів та смарт-технологій *Finevolution* надає послуги щодо особливостей оподаткування в країнах ЄС і різних правових аспектів²⁸.

Бізнес в Україні у період війни функціонує в умовах цілковитої невизначеності, комплексних безпекових ризиків і соціально-економічної непередбачуваності та турболентностей. За такої ситуації критично важливим є питання належної готовності бізнесу реагувати на надзвичайні події і органів влади реалізовувати адаптивні заходи щодо зменшення рівня еластичності до різних чинників: від подальшої військової загрози на північно-східних, східних і південних кордонах держави до системної кризи та стагнації економіки.

Загрози та ризики внутрішньої і зовнішньої міграції бізнес-одиниць.

Внутрішня і зовнішня міграція бізнесу до областей Карпатського регіону України та з регіону до країн ЄС в умовах російсько-української війни та воєнного стану породжує окремі загрози для:

(1) економічної системи країни:

- зменшення ділової активності бізнесу, падіння ВВП країни, лімітування або відсутність податкових надходжень до місцевих бюджетів. Загальні прямі втрати малого та середнього бізнесу в Україні за один місяць війни досягли 80 млрд дол. США. Прогнозна оцінка скорочення ВВП України у 2022 р. внаслідок зниження ділової активності становить 21 %²⁹. За даними Міністерства економіки України за перший квартал 2022 р. відбулося падіння ВВП на 16 %. Загальнорічне падіння економіки України прогнозується на рівні 40 %³⁰;

- посилення проблем неефективної структури з високою ресурсо- й енергоємністю виробництва, надмірним екстенсивним розвитком сировинних галузей, низьким рівнем інноваційності, відірваністю фінансового сектору від реальної економіки, неефективним функціонуванням секторів, що забезпечують соціальний розвиток;

- відсутність інноваційно-технологічного розвитку промислових підприємств, погіршення стану науково-технічного потенціалу промисловості, скорочення частки високотехнологічних виробництв через масштабну міграцію капіталу та робочої сили;

²⁷ Релокація бізнесу з України до Польщі. URL: <https://www.crowe.com/ua/crowemikhailenko/news/relocation-of-business-from-ukraine-to-poland>

²⁸ Finance & law для вашого бізнесу. URL: <https://finevolution.com.ua/>

²⁹ Як підприємці працюють в умовах війни. URL: <https://forbes.ua/news/maliy-ta-seredniy-biznes-za-misyats-vtrativ-cherез-viynu-80-mlrd-yaki-problemi-ta-ochikuvannya-pidpriemstv-25032022-5015>

³⁰ Річне падіння економіки України може сягнути 40 відсотків. Міністерство економіки України. URL: <https://www.dw.com/uk/riche-padinnia-ekonomiky-ukrainy-mozhe-siahnuty-40-vidstokiv-minekonomiky/a-61340071>

- *поглиблення диспропорцій між споживчими витратами та інвестуванням економіки, структурних дисбалансів розвитку внутрішнього споживчого ринку;*

- *значна втрата фінансово-інвестиційного, інтелектуально-кадрового, ресурсного забезпечення розвитку України, зменшення обсягів експортного потенціалу, тривала у часі трансформація географії експортних процесів промислових підприємств;*

(2) регіональних економік, у т.ч. областей Карпатського регіону:

- *посилення фінансового навантаження на місцеві бюджети у зв'язку з додатковим фінансуванням програм підтримки та розвитку релокованого бізнесу в регіоні;*

- *формування значного дефіциту ресурсного забезпечення економічного розвитку регіонів, асинхронність просторового розвитку через невідповідну (нераціональну) алокацію релокованого бізнесу;*

- *заміщення високотехнологічного виробництва низькотехнологічним, підвищення собівартості виробництва внаслідок відсутності регіональних програм співпраці промисловості та науково-технологічних установ, низької ефективності діяльності технологічних парків і бізнес-інкубаторів;*

- *поглиблення структурних і галузевих диспропорцій регіональних ринків праці через зростання рівня безробіття серед місцевого населення на тлі державної підтримки релокованих і місцевих підприємств у проекції пріоритетності забезпечення і створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб;*

- *поглиблення бюджетних дисбалансів регіонів (напруженість в бюджетно-податковій сфері) через високу ймовірність низької участі релокованого бізнесу у ланцюгах доданої вартості та ризик реверсної релокації бізнесу;*

(3) внутрішнього споживчого ринку:

- *тривале зростання загального рівня цін на споживчі товари, у т.ч. продукти харчування, сировину, матеріали та товари постачальників, зниження купівельної спроможності, що призведе до структурних деформацій внутрішнього споживчого ринку;*

- *зниження рівня диверсифікації структури товарної пропозиції, що не відповідає зростаючому попиту й вимогам споживачів до якості та асортименту продукції;*

(4) суб'єктів господарювання:

- *втрата конкурентних переваг через відсутність адаптивної маркетингової стратегії, обмежену інформацію про кон'юнктуру локального ринку та тимчасове інноваційно-ринкове відставання у порівнянні з локальними (місцевими) конкурентами;*

- *зростання ризику банкрутства, відсутність високого обороту капіталу, проблеми з підбором кадрів.*

Організаційно-економічні механізми та інструменти підтримки релокованого бізнесу та мінімізації ризиків.

В умовах війни центральними та місцевими органами державної влади реалізовані численні заходи щодо стабілізації діяльності підприємницького сектору в Україні, організаційно-фінансової підтримки релокованого бізнесу та зменшення поточних і потенційних ризиків, загроз. Зокрема, прийнято:

- постанову КМУ № 305 від 17.03.2022 р., що регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки України і передається до Міністерства інфраструктури України³¹;
- розпорядження КМУ № 246-р від 25.03.2022 р, яке передбачає план невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію³²;
- програму Міністерства економіки України з релокації підприємств, яка передбачає надання пакету державної підтримки щодо підбору місця розташування для потужностей підприємства, перевезення на нову локацію; сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників; відновлення логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту³³.

У Львівській області розроблено Програму підтримки бізнесу на період воєнного стану, якою можуть скористатися, як релоковані з інших областей України підприємства, так і підприємці, які працювали в області до війни. За результатами реалізації Програми планується створити понад 2,5 тис. додаткових робочих місць, охопити 250 суб'єктів господарювання³⁴. В інших областях Карпатського регіону не спостерігається активності щодо розробки регіональних програм підтримки бізнесу, які б сприяли релокації чи евакуації підприємств.

За ініціативи уряду здійснено інші інформаційно-організаційні заходи щодо підтримки та забезпечення функціонування релокованого бізнесу в Україні, зокрема на:

центральному рівні:

- розроблено інформаційні платформи з допомоги в релокації бізнесу (restartbusiness.in.ua), основними завданнями яких є гарантування швидкого процесу пошуку місць для відновлення бізнес-процесів та налагодження прямих контактів між територіальними громадами і бізнесами, готовими до

³¹ Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану. Постанова КМУ від 17 березня 2022 р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>

³² Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію. Розпорядження КМУ від 25 березня 2022 р. № 246-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>

³³ Програма релокації підприємств. Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>

³⁴ Львівська ОВА запускає Програму підтримки бізнесу в області на період воєнного стану. URL: https://loda.gov.ua/news?news_departments=21&id=66809

релокації³⁵;

- уведено в дію безоплатну платформу щодо підтримки релокації бізнесу, яка призначена як для бізнесу, який подав заявки на релокацію, так і для підприємств, які мають наміри допомогти іншим з релокацією³⁶;

на регіональному рівні створено:

- telegram-канал, основною метою якого є здійснення моніторингу потреб релокованого та у процесі переміщення бізнесу (<https://t.me/relocationLviv>) (Львівська область);

- чат-бот для комунікації владних регіональних органів і релокованих підприємств (Закарпатська область);

- платформу *Save Business Now*, предметом функціонування якої є інформаційна підтримка релокованого бізнесу (Івано-Франківська область).

Організаційно-інституційним базисом забезпечення процесу релокації бізнесу в областях Карпатського регіону є: Департамент економічної політики Львівської ОВА, Управління інвестицій та проектів Львівської міської ради, відділ розвитку громади та інвестицій Новороздільської територіальної громади (у Львівській області); Центр підтримки підприємців Дія.Бізнес (м. Ужгород), Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття» (у Закарпатській області); Івано-Франківська міська рада, Коломийська, Калуська, Надвірнянська та Долинська територіальні громади (в Івано-Франківській області); Центр підтримки підприємництва (в Чернівецькій області).

Кабінетом Міністрів України розроблено *нову податкову модель для бізнесу* у воєнний час, основними опціями якої є:

- кредитування підприємств за програмою «5-7-9%» обсягом до 60 млн грн під 0 % на час воєнного стану;

- спрощена система оподаткування: для великого бізнесу створено можливості сплачувати лише єдиний податок за умови, що річний обіг підприємства/компанії не перевищує 10 млрд грн; для ФОПів I та II групи єдиний податок є добровільним (якщо впродовж воєнного часу доходи були відсутні, ФОПи також можуть не сплачувати ЄСВ); для ФОПів II-III груп дозволяється не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників, які будуть сплачені коштом державного бюджету;

- зменшення ПДВ на пальне з 20 % до 7 % (зокрема, і на його імпорт), а також скасування акцизів на нафтопродукти;

- збільшення рентної плати за видобуток корисних копалин³⁷.

Пріоритетами регіональної політики розвитку релокованого бізнесу та нівелювання відповідних загроз є підтримка галузей і окремих підприємств за

³⁵ В Україні презентовано платформу з пошуку місць для релокації бізнесу. URL: <https://www.prostir.ua/?news=v-ukrajini-prezentovano-platformu-z-poshuku-mists-dlya-relokatsiji-biznesu>

³⁶ Для реєстрації заявки на релокацію або роботи з аукціонами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zapustili-bezoplatnu-platformu-dlya-dopomogi-v-relokaciyi-biznesu>

³⁷ Нові податкові пільги для ФОП та підприємств в умовах воєнного стану. URL: <https://www.ifin.ua/news/showsinglenews?id=16504&savedPageNumber=1&backUrl/>

напрямами: високотехнологічний бізнес, що здатний забезпечити інноваційний розвиток економіки у цілому та прогресивним енергоефективним технологічним обладнанням провідні сектори економіки; галузі, продукція яких безпосередньо сприятиме розвитку внутрішнього ринку та імпортозаміщенню; інтеграція всіх регіонів і забезпечення цілісності країни; вирішення проблем депресивних територій; підтримка транскордонного регіонального співробітництва.

Інструменти підтримки та нівелювання загроз зниження ділової активності бізнесу в Україні і релокації підприємств до областей Карпатського регіону України в умовах війни та після її завершення варто виокремити залежно від трьох режимів реагування бізнесу на зміну рівня загроз і критичних ризиків в умовах війни: гібернації, релокації і евакуації.

Задля збереження підприємницького капіталу і темпів ділової активності бізнесу на території України в умовах війни ключовими інструментами з боку владних структур є ті, які можуть бути ефективними у режимі *гібернації – тимчасового (короткострокового) забезпечення дистанційної форми проведення значної частини або всіх бізнес-операцій*:

- *імплементація мобілізаційно-партнерської моделі* ведення бізнесу, згідно якої бізнес-одиниці стають партнерами держави у процесі забезпечення потреб населення одночасно зі збільшенням мобільності бізнес-процесів і адаптивності організаційно-підприємницьких структур. Найбільш успішною є практика за принципом державно-приватного партнерства, що дозволяє залучати бізнес до цільових проєктів стабілізації економіки та відновлення соціальної інфраструктури;

- *фінансово-організаційна допомога експортно-орієнтованим бізнесам*, основне завдання яких в умовах війни є збільшення обсягів експорту задля зростання валютних надходжень до регіонів України. Збереження географії експорту, спрощення експортно-імпортних процедур мають бути одним із пріоритетів, оскільки результат вкладень у цей напрям забезпечує потенційні фінансові ресурси. Серед заходів варто виділити:

1. відновлення транспортної та логістичної інфраструктури (дороги, склади, пункти оформлення товару);

2. створення резервних маршрутів, зокрема з переорієнтацією частини товаропотоків із моря на сушу;

- *проведення активної роботи на предмет отримання фінансової допомоги* з боку міжнародних інституцій; надання дозволу закордонним юридичним та фізичним особам інвестувати у воєнні облігації;

- *максимальна цифровізація бізнес-процесів* та залучення електронних сервісів, розширення функцій «Дія» у проєкції податкових ініціатив;

- *посилення двосторонньої співпраці з країнами ЄС* у частині тимчасового спрощення митних та дозвільних процедур.

Важливим завданням для державних органів влади є розробка адаптивних тригерів, які можуть вплинути на процес прийняття суб'єктами

господарювання раціональних рішень щодо розвитку бізнесу в областях Карпатського регіону (*режим релокації*). Для релокованого бізнесу варто реалізувати заходи щодо організаційно-інституційного, фінансового та інформаційного забезпечення адаптації і розвитку підприємств:

- *спрощення процедури отримання бюджетної підтримки релокованого бізнесу*, зокрема запровадити єдине вікно отримання бюджетної допомоги релокованим підприємствам, яка буде фінансуватися за рахунок розміщення державних цільових військових облігацій чи спеціального фонду міжнародної допомоги на відновлення країни;

- *розширення форм державного (регіонального, місцевого) замовлення на товари та послуги релокованих підприємств без складних довгострокових контрактів*;

- *надання різних форм і видів допомоги релокованим підприємствам*: безповоротної фінансової допомоги виробничим підприємствам з місцевих бюджетів за умови створення нових робочих місць; ваучерної підтримки мікро- та малому бізнесу; фінансування витрат на закупівлю обладнання для легкої, харчової і машинобудівної промисловості;

- *зменшення вартості або відтермінування оплати за оренду складських приміщень для релокованого бізнесу*;

- *створення промислових кластерів у регіоні*, що дозволить підвищити економічну ефективність виробництва, продуктивність праці та рентабельність, полегшить доступ виробничих підприємств до висококваліфікованої робочої сили, послуг фінансово-кредитних і торговельних організацій, інфраструктурних і науково-освітніх ресурсів;

- *надання податкових канікул для підприємств важкої, радіотехнічної та електронної промисловості, машинобудування (залізничне, авіаційне)*. Така ініціатива дозволить посилити промисловий потенціал регіону, ефективно капіталізувати фактори виробництва і забезпечити високу конкурентоспроможність регіону. Активна релокація промислових підприємств до областей на Заході України через декілька років дозволить трансформувати географію промислового потенціалу країни.

Режим евакуації бізнесу або релокації за кордон з території України чи Карпатського регіону є найбільш небезпечним для економіки країни та регіону зокрема, оскільки породжує численні ризики збільшення міграційного потенціалу регіону та країни, вимивання інтелектуально-кадрового та підприємницького ресурсу. Відтак, напрями державної і регіональної політики повинні бути спрямовані на: стимулювання реверсної рееміграції бізнесу до України, заміщення евакуації бізнесу за кордон на релокацію підприємств у більш безпечні регіони України, у т.ч. області Карпатського регіону, нагромадження міграційного капіталу, заохочення розвитку режиму гібєрнації бізнесу з широким застосуванням дистанційних форм активності працівників.

Відповідно ключовими владними ініціативами у сфері релокації бізнесу за кордон мають стати:

- покращення умов ведення бізнесу в Україні загалом та у її регіонах зокрема. Першочергово покращення потребують такі складові бізнес-середовища України, як міжнародна торгівля, вирішення проблем неплатоспроможності, система оподаткування, виконання контрактів, підключення до цифрових міжнародних мереж-платформ. Примітно, що даними Світового Банку (рейтинг Легкості ведення бізнесу в 2020 р.)³⁸ країни ЄС мали найкращі в світі умови для здійснення зовнішньоторговельної діяльності. Бізнес-середовище України та Карпатського регіону специфічне та потребує імплементації інструментів його покращення у проекції нівелювання загроз щодо рейдерства, корупції, політичного лобіювання, тиску з боку контролюючих структур, монополізації регіональних економік;

- алокація та ефективне використання в Україні сучасних прогресивних бізнес-технологій, інновацій, об'єктів інтелектуальної власності;

- формування спеціалізованих грантових програм і проєктів задля активізації системи комунікацій з релокованим бізнесом за кордон і формування реверсних потоків релокації бізнесу;

- розвиток практик співпраці суб'єктів малого і великого релокованого бізнесу за кордоном і тих підприємств, які залишилися на території України, що дозволить зменшити ризики щодо виробничих і збутових операцій для бізнес-одиниць на території регіону та забезпечити нові напрями розвитку;

- розвиток платформ з пошуку міжнародних проєктів для релокованих українських підприємств, що сприятиме створенню партнерського середовища між українськими та іноземними компаніями задля забезпечення робочими проєктами релокованого бізнесу в ІТ-сфері, креативній індустрії, інжинірингу, консалтингу;

- розширення програми «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація малого та середнього бізнесу» у частині інтеграції релокованого бізнесу за кордон у міжнародні бізнес-мережі та диверсифікації бізнес-моделі релокованого бізнесу;

- залучення української діаспори до організаційно-фінансової допомоги релокованого бізнесу.

---

³⁸ Business Enabling Environment (BEE). URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment/alternative-existing-indicators#1>

4. ДИСБАЛАНСИ РИНКУ ПРАЦІ ОБЛАСТЕЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ВІЙНИ, ЇХ ЗАГРОЗИ ТА ОРІЄНТИРИ ПОЛІТИКИ СТАБІЛІЗАЦІЇ

Тенденції, проблемні аспекти та нові можливості розвитку ринків праці.

Функціонування українського ринку праці в умовах війни супроводжується активізацією цілого комплексу *ризиків і загроз*, з-поміж яких ключовими є зростання рівня безробіття, погіршення матеріального стану населення та зниження рівня його купівельної спроможності; посилення навантаження на соціальну інфраструктуру у зв'язку з необхідністю соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб; зростання конкуренції за робочі місця у приймаючих регіонах, що особливо деформує кон'юнктурні характеристики ринку праці; послаблення кадрового ресурсу суб'єктів господарювання та виникнення дефіциту окремих фахівців. Все це звужує і дезінтегрує внутрішній ринок праці, поглиблює міжрегіональні диспропорції та посилює нестабільність на макро- і мезоекономічному рівнях.

У зв'язку з цим державна політика регулювання ринку праці на загал та регіональні владні ініціативи зокрема слід спрямовувати на збалансування внутрішнього ринку праці та нівелювання сукупності ризиків і загроз. При цьому доцільно використати й низку *позитивних тенденцій*, а також *можливостей* у ситуації, що склалася й продовжує розвиватися (зростання частки «цифрових» галузей на заході України, притік висококваліфікованих і дефіцитних кадрів в окремі регіони, великий потенціал рееміграції населення з-за кордону, активізація та удосконалення діяльності структур і суб'єктів інфраструктури ринку праці відносно забезпечення зайнятості ВПО тощо).

Загалом, у теперішніх умовах вбачаються великі перспективи щодо взаємовигідної співпраці регіонів України у вирішенні спільних проблем у сфері праці та зайнятості, наближення рівнів розвитку регіональних ринків праці до відповідних європейських ринків, більш ефективного регулювання міграційних процесів та їх наслідків, пожвавлення ділової активності підприємств у регіонах (окремих громадах) за рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестиційних вливань, створення нових (у т. ч. високооплачуваних) робочих місць, ініціювання програм повернення українських мігрантів. Причому важливою передумовою таких перспектив є євроінтеграційне майбутнє України. У цьому контексті західні області України, зокрема Карпатський регіон, мають низку геостратегічних конкурентних переваг та можливостей, а відповідно і – високий міграційний потенціал, величина, динаміка та структура якого стали помітним явищем у розвитку регіональної економіки.

Вимушений міграційний рух населення України після 24 лютого 2022 р. (13,7 млн зовнішніх і внутрішніх переселенців за понад два місяці війни³⁹)

³⁹ Ukrainian Refugee Situation. Operational Data Portal. United Nations Refugee Agency (UNHCR). URL:

став чинником значних трансформацій на внутрішньому ринку праці. Такі процеси формують нове середовище регіональних ринків праці, зокрема західних областей, де висока інтенсивність міграції населення обумовлена територіальною близькістю до країн Європейського Союзу, спільною історико-культурною спадщиною, тісними економічними зв'язками зі західними сусідами, а також вищим рівнем привабливості цих областей для внутрішніх переселенців (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка вимушеної внутрішньої міграції населення України як чинник просторової дезінтегрованості внутрішнього ринку праці
(станом на кінець місяця)

Територія \ ВПО	Березень 2022 р.		Квітень 2022 р.	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Україна, всього ВПО	7 139	100,0	8 029	100,0
<i>з них прибуло на територію:</i>				
Західний макрорегіон	2 927	41,0	2 900	36,1
Карпатський регіон	912	12,8	1 260	15,7
Україна, всього ВПО	7 139	100,0	8 029	100,0
<i>з них вибуло з території:</i>				
Західний макрорегіон	214	3,0	152	1,9

Джерело: дані за перші два місяці повномасштабної російсько-української війни, які включають як офіційно зареєстрованих осіб-переселенців, так і незареєстрованих ВПО^{40; 41}

Масштаб внутрішніх переміщень населення за перший місяць російсько-української війни надзвичайно великий. Станом на кінець березня 2022 р. понад 7,1 млн. осіб в Україні були змушені покинути місця звичного проживання і переселитися на інші території. Через місяць (на кінець квітня) кількість вимушених мігрантів зросла на 890 тис. осіб і складала 8,0 млн. осіб. При цьому частка переселенців, які прибули на терени західних областей скоротилась до 36,1%, в той час як потік внутрішніх мігрантів до Карпатського регіону, навпаки, зріс (з 912 тис. до 1,26 млн. осіб) і в процентному вираженні становив 15,7%. У результаті постійна мінливість середовища призводить до появи численних соціально-економічних ризиків та загроз щодо втрат людського потенціалу, розбалансування внутрішніх ринків праці, погіршення якості та умов трудового життя.

Нові виклики для розвитку ринку праці та сфери зайнятості областей Карпатського регіону України проявляються у загальних кон'юнктурних

https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.61143851.623766591.1648390302-1546473533.1648390302

⁴⁰ Ukraine – IDP figures: General Population Survey (24 March – 1 April 2022). International Organization for Migration. URL:

https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/IOM_Ukraine%20Displacement%20Report_Round%202.pdf

⁴¹ Ukraine – IDP figures: General Population Survey (3 May 2022). International Organization for Migration. URL: https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R4_UKR_final.pdf

дисбалансах та просторово-галузевій дезінтегрованості цих систем. *Мезоекономічна нестабільність на ринках праці* розвивається на тлі сучасної макроекономічної і гуманітарної кризи, зокрема через:

а) колосальну хвилю вимушеної міграції населення з територій, де ведуться бойові дії або є загроза цих дій, що безпосередньо впливає на ключові ринкові параметри (пропозицію робочої сили, попит на працю, рівень доходів населення як інтегральний показник вартості праці);

б) спад ділової активності підприємств і міграцію бізнесу у безпечні регіони/країни, що значною мірою визначає кількість робочих місць на регіональних ринках праці та рівень зайнятості і безробіття;

в) структурно-галузеві диспропорції як наслідок глибоких зрушень у кон'юнктурі ринків праці, втрати усталених виробничих, логістичних, торговельних та інших зв'язків;

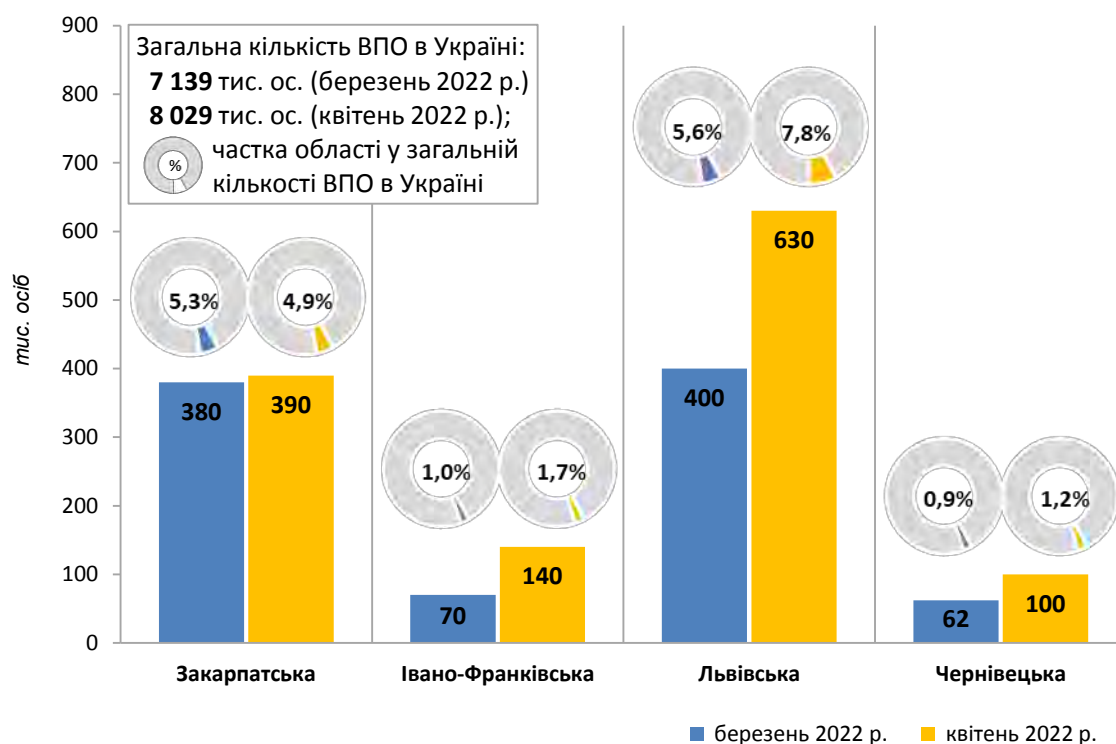
г) структурно-просторові дисбаланси, зумовлені змінами в економічному, соціально-трудовому і безпековому потенціалі розвитку регіонів;

д) середовище невизначеності і прекарності праці, наслідками чого стають: масове безробіття, поглиблення бідності, посилення соціальної нерівності і вразливості, а отже – погіршення якості життя.

Регіональна специфіка вимушеної міграції населення України полягає у спрямованості потоків переселенців, передусім, в області Карпатського регіону. Серед них найбільшу кількість внутрішніх мігрантів прийняла Львівська область: за перший місяць війни – близько 400 тис. осіб, а станом на кінець другого місяця війни – 630 тис. осіб, причому більшість переселенців офіційно зареєстрували свій статус. Частка ВПО, локалізованих у Львівській області, зросла з 5,6% до 7,8% у структурі всіх переселенців в Україні. Частка переміщених осіб в Івано-Франківській і Чернівецькій областях також зросла, особливо помітним був приріст на Івано-Франківщині – абсолютний показник підвищився на 100% (або на 70 тис. осіб). Водночас, частка ВПО у Закарпатській області станом на кінець квітня 2022 р. скоротилась на 0,4 в.п. порівняно із попереднім місяцем і становила 390 тис. переселенців (рис. 2).

Чисельність та склад переміщених осіб дуже динамічні і змінюються залежно від поширення бойових дій. Так, якщо в першій половині березня в Івано-Франківську, Львові, інших обласних центрах 70% переселенців складала жителі Київщини, Чернігівщини та Сумської області, то у квітні частина представників першої хвилі повернулася додому, а замість них почали прибувати жителі Харкова та Маріуполя. Інтеграція таких переселенців в економіку регіонів їх тимчасового перебування має складність, оскільки міграційні потоки прямують переважно з регіонів, більш благополучних стосовно заробітних плат та наявності робочих місць. Цим

пояснюється низька кількість запитів щодо працевлаштування з боку переміщених осіб⁴².

Рис. 2. Кількість та частка ВПО в областях Карпатського регіону України у березні – квітні 2022 р. (станом на кінець місяця)

Джерело: дані експертів та посадових осіб^{43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50}

Таким чином, різновекторні міграційні процеси ведуть до виникнення напруженості у сфері зайнятості через зростання частки економічно неактивного населення (діти, літні особи, непрацездатні за станом здоров'я) у

⁴² Куди переселився – там і знадобився: чи можуть ВПО знайти роботу (02.05.2022). *Mind*. URL: <https://mind.ua/publications/20240690-kudi-pereselivsyia-tam-i-znadobivsyia-chi-mozhut-vpo-znajti-robotu>

⁴³ Закарпатська область прихистила чи не найбільшу кількість переселенців – понад 380 тис. осіб (31.03.2022). Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/zakarpatska-oblast-pryhystyla-chy-ne-najbilshu-kilkist-pereselencziv-ponad-380-tys-osib/>

⁴⁴ На Франківщині переселенцям потрібно повторно зареєструватися для отримання соцдопомоги (16.03.2022). Суспільне мовлення України. URL: <https://suspiilne.media/218207-na-frankivsini-pereselencam-potribno-povtorno-zareestruvatysa-dla-otrimanna-socdopomogi/>

⁴⁵ Інтерв'ю з головою Львівської ОВА М. Козицьким (19.03.2022). *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2022/03/19/510269_lvivskiy_oblasti_perebuvaie_400.html

⁴⁶ За місяць війни Чернівецька область прихистила майже 62 тисячі вимушених переселенців (24.03.2022). Офіційний вебпортал Чернівецької обласної державної адміністрації. URL: <https://bukoda.gov.ua/news/zamisyac-vijni-chernivecka-oblast-prihistila-majzhe-62-tisyachi-vimushenih-pereselenciv>

⁴⁷ Від початку війни на Закарпатті майже на 30% збільшилася кількість населення (29.04.2022). *Mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/3523209>

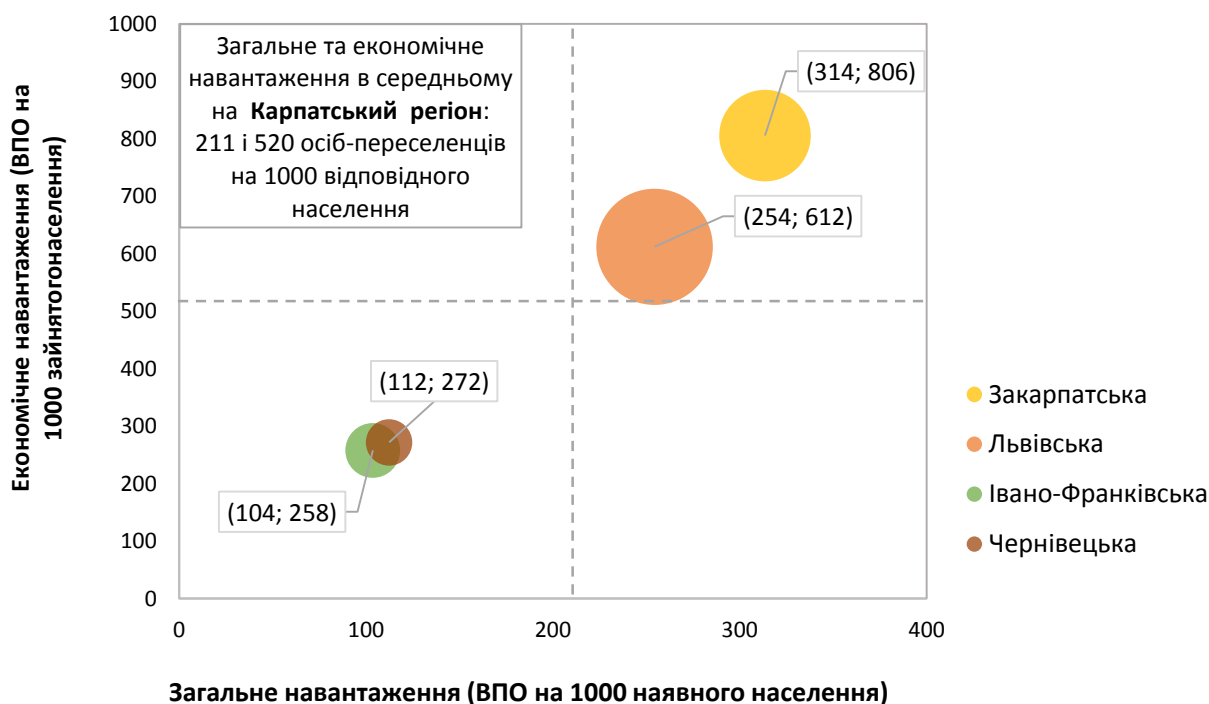
⁴⁸ Івано-Франківщина: Переселенці зможуть звернутися для отримання грошової допомоги в розмірі 2 220 грн (30.04.2022). *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/news/159651>

⁴⁹ Ще 20 тисяч переселенців Львів може прийняти, однак без комфорту. Інтерв'ю з головою Львівської ОВА Максимом Козицьким (12.05.2022). 24 канал. URL: https://24tv.ua/shhe-20-tisyach-pereselentsiv-lviv-mozhe-priynyati-bez-komfortu_n1977810

⁵⁰ Чернівецька область прийняла понад сто тисяч переселенців (15.04.2022). Телекомпанія TVA. URL: <https://tva.ua/2022/04/15/chernivetska-oblast-pryjniala-ponad-sto-tysiach-pereselentsiv/>

регіонах перебування внутрішньо переміщених осіб. Для оцінювання рівня регіональної напруженості обрано два емпіричні показники: загальний та економічний тиск (навантаження) вимушеної міграції на населення областей Карпатського регіону. Загальне навантаження розраховується як кількість внутрішньо переміщених осіб на 1000 наявного населення території розміщення переміщених осіб. Тоді як економічне – виражається через кількість внутрішньо переміщених осіб на 1000 зайнятого населення території.

На основі матричного позиціонування виділено дві групи областей Карпатського регіону за досліджуваними параметрами: області, які зазнають великого загального та економічного тиску з боку вимушених мігрантів, та області з відносно низьким рівнем навантаження (порівняно із середніми показниками по Карпатському регіону). Розрахований станом на кінець квітня 2022 р. рівень економічного навантаження в областях Карпатського регіону (рис. 3) свідчить про високу напруженість у Закарпатській області (806 переселенців на 1000 зайнятого населення) і достатньо сильне навантаження на зайняте населення Львівської області (612 переміщених осіб на 1000 зайнятих). Водночас, Івано-Франківська і Чернівецька області навантажені вимушеною міграцією менше.

Рис. 3. Матриця позиціонування областей Карпатського регіону України за рівнем навантаження на місцеве населення вимушеною міграцією (станом на кінець квітня 2022 р.)

Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України (чисельність населення (за оцінкою) на 1 лютого 2022 року та середня чисельність у січні 2022 року - http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ds/kn/kn_0122_ue.xls; зайняте населення за регіонами - http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/rp/rp_reg/zn_reg_21_ue.xls)

Львівська та Закарпатська області як прикордонні регіони з найбільшою кількістю пунктів пропуску через державний кордон є головним осередком дислокації вимушених внутрішніх мігрантів і часто розглядаються ними як транзитні території на шляху до виїзду за кордон. Проявом напруженості на регіональних ринках праці є передусім зростання безробіття населення (велика частка переселенців втрачають місце праці або не в змозі продовжувати трудову діяльність), збільшення частки працівників, які перебувають в умовах вимушеної неповної зайнятості, збільшення середньої тривалості пошуку роботи безробітними, посилення навантаження на одне вакантне місце, зниження рівня працевлаштування, загострення соціальної нерівності і вразливості, у т. ч. прекарності праці.

Одним із вагомих гуманітарних ризиків є збільшення загальної соціальної напруги у західних регіонах через *посилення навантаження на соціальну інфраструктуру* (заклади освіти, охорони здоров'я, культури, житлово-комунального господарства) *та, відповідно, систему соціальних послуг регіонів*, куди переїхала лівова частка вимушених мігрантів. Ризик зростання напруженості обумовлений значною мірою особливостями структури внутрішньо переміщених осіб, основу яких складають діти, літні люди, безробітні працездатні особи або особи, котрі навчаються. Так, згідно з даними Міжнародної організації з міграції (станом на 3 травня 2022 р.), 7% домогосподарств вимушених переселенців мають дітей до 1 року і 22% – дітей віком 1-5 років, 52% – прибули з дітьми віком 5-17 років, у 9% домогосподарств є вагітні жінки або ті, хто здійснює грудне вигодовування, у 55% домогосподарств є літні люди непрацездатного віку, у 31% – особи з хронічними захворюваннями, у 23% – неповносправні люди⁵¹.

Важливо зазначити, що показники щодо обсягу, структури і географії вимушеної міграції та відповідно рівня навантаження на приймаючі регіони дуже динамічні, оскільки частина переселенців виїжджають за кордон – найчастіше через західні кордони України, певний відсоток переїжджає в інші області або повертається на територію попереднього проживання (походження), інші працевлаштовуються і переходять в категорію економічно активного ресурсу. У зв'язку з цим аналізування структурних дисбалансів на регіональних ринках праці потребує чіткого розуміння основних тенденцій розвитку та викликів майбутнього.

Загрози структурних диспропорцій та дисбалансів ринків праці.

Наслідки війни стали найбільш відчутними у соціально-гуманітарній сфері включно з внутрішньо регіональними ринками праці. Відносно областей Карпатського регіону України, то до ключових негативних наслідків війни можна віднести:

- *скорочення попиту на працю та різке скорочення чисельності вакансій на ринку праці.* Так, у квітні 2022 р. відкритих вакансій було у 20 разів

⁵¹ Ukraine – IDP figures: General Population Survey (3 May 2022). International Organization for Migration. URL: https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R4_UKR_final.pdf

менше, ніж у довоєнний період⁵². Відкриваються вакансії переважно на заміну співробітників, які виїхали, або підприємства після релокації шукають працівників на новому місці. При цьому у березні наймали співробітників лише 18,7% компаній;

- *зниження рівня захищеності інтересів працівників та якості соціально-трудова відносин як таких.* За даними опитування, проведеного експертно-аналітичним центром кадрового порталу gcs.ua, чверті опитаних не виплатили заробітну плату; звільнили або скоротили працівників у 16,5% суб'єктів господарювання; біля 10,0 % працівників відправили у відпустку за власним коштом; чверть опитаних, якщо й працює, то отримує неповну виплату заробітної плати; більшості респондентам скоротили заробітну плату більше ніж на 30%⁵³;

- *зростання обсягів внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу, що привело до погіршення структурних характеристик внутрішніх ринків праці областей регіону, які й до того характеризувалися обмеженою кількістю робочих місць (з-поміж західних областей це в тому числі стосується Закарпатської, Чернівецької, Івано-Франківської, а також віддалених і гірських районів Львівщини).* Середній відсоток працевлаштування ВПО на Львівщині та на Закарпатті становить лише біля 11-12 %⁵⁴;

- *послаблення кадрового ресурсу суб'єктів господарювання та виникнення дефіциту окремих фахівців, зокрема в сферах торгівлі, логістики, фармацевтики⁵⁵.* Найбільше постраждали від війни сфера послуг (салони краси, спортивні клуби, кафе, ресторани, готелі тощо), наука та освіта, юристи, автомобільний бізнес, домашній персонал, спеціалісти сфери безпеки, а також фахівці з інсталяції та сервісу;

- *зростання масштабів та темпів міграції бізнесу зі західних областей України за кордон.* Вже на сьогодні у низці країн ЄС істотно спрощено умови працевлаштування та перереєстрації бізнесу, зокрема у Польщі впроваджено ініціативи з пільг відносно легалізації проживання (до 18 місяців включно з доступом до системи охорони здоров'я і безкоштовним навчанням дітей) та працевлаштування (лише на підставі повідомлення з реєстрацією у Бюро праці та з отриманням фахової професійної підготовки і консультацій)⁵⁶.

З іншого боку, області західного регіону України під час війни отримали й низку можливостей у ситуації, що склалася й продовжує розвиватися,

⁵² Ринок праці в умовах війни: хто постраждав найбільше та кого шукають роботодавці в Україні. URL : <https://delo.ua/uk/society/rinok-praci-v-umovax-viini-xto-postrazdav-naibilse-ta-kogo-sukayut-robotodavci-v-ukrayini-396670/>.

⁵³ Ринок праці в умовах війни: хто постраждав найбільше та кого шукають роботодавці в Україні. URL : <https://delo.ua/uk/society/rinok-praci-v-umovax-viini-xto-postrazdav-naibilse-ta-kogo-sukayut-robotodavci-v-ukrayini-396670/>.

⁵⁴ Найбільше переселенців працевлаштовано у Львові. URL : <https://lviv.dcz.gov.ua/novyna/naybilshe-pereselenciv-pracevlashtovano-u-lvovi>.

⁵⁵ Вакансії для переселенців: кого шукають роботодавці у Львові. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/6/685310/>.

⁵⁶ Релокація бізнесу з України до Польщі. URL : <https://www.crowe.com/ua/crowemikhailenko/news/relocation-of-business-from-ukraine-to-poland>.

відносно подальшого функціонування та розвитку внутрішніх ринків праці. Передовсім йдеться про: активну міграцію до західних регіонів країни ІТ-фахівців, збільшення чисельності ІТ-кластерів, перетворення міст Львова, Ужгорода, Івано-Франківська на потужні інформаційно-технологічні хаби; переїзд до західних регіонів України фахівців високого рівня кваліфікації та дефіцитних кадрів (технологи, менеджери середньо і вищої ланок, фахівці зі закупівель, аналітики, які мають досвід роботи на великих підприємствах)⁵⁷; активізація діяльності владних структур, а також суб'єктів інфраструктури ринку праці відносно забезпечення зайнятостю внутрішньо переміщених осіб.

Заходи зі стабілізації ситуації на ринку праці в умовах війни.

Позитивно, що як на рівні центральних, так і регіональних та місцевих органів влади вже зараз в умовах війни вжито низку актуальних заходів, орієнтованих на стабілізацію ситуації на внутрішньому ринку праці України та Карпатського регіону зокрема. Йдеться про прийняття закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»⁵⁸, а також Верховною Радою України прийнято у першому читанні законопроект про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин (реєстр. № 7251). Обидва законодавчі акти спрямовані на посилення захищеності прав працівників, зокрема у сферах:

- (1) колективно-договірного регулювання зайнятості. Передбачається:
  - можливість укладення колективного договору фізичною особою, яка використовує найману працю (на сьогодні - лише у юридичних особах);
  - обов'язок роботодавця ознайомлювати працівників з текстом колективного договору;
  - поширення дії галузевої угоди на усіх роботодавців відповідної галузі;
- 2) недопущення дискримінації у сфері трудових правовідносин:
  - визначено, що не вважається дискримінацією у сфері праці та що є необґрунтованою відмовою у прийнятті на роботу;
  - врегульовано окремі питання щодо недопущення дискримінації в оголошеннях з працевлаштування;
- 3) щодо масових звільнень: уточнено положення законодавства у частині визначення ознак того, що є масовим вивільненням працівників з ініціативи роботодавця та як роботодавець здійснює повідомлення про масове вивільнення; порядку проведення роботодавцем консультацій з профспілковими представниками перед масовими звільненнями працівників⁵⁹.

Ухвалення закону, як очікується, сприятиме приведенню вітчизняного

---

⁵⁷ На захід України з «гарячих» міст переїхали дефіцитні фахівці. Як це використовує місцевий бізнес. URL : <https://forbes.ua/inside/na-zakhid-ukraini-z-garyachikh-mist-pereikhali-defitsitni-fakhivtsi-yak-tse-vikoristovue-mistseviy-biznes-07042022-5322>.

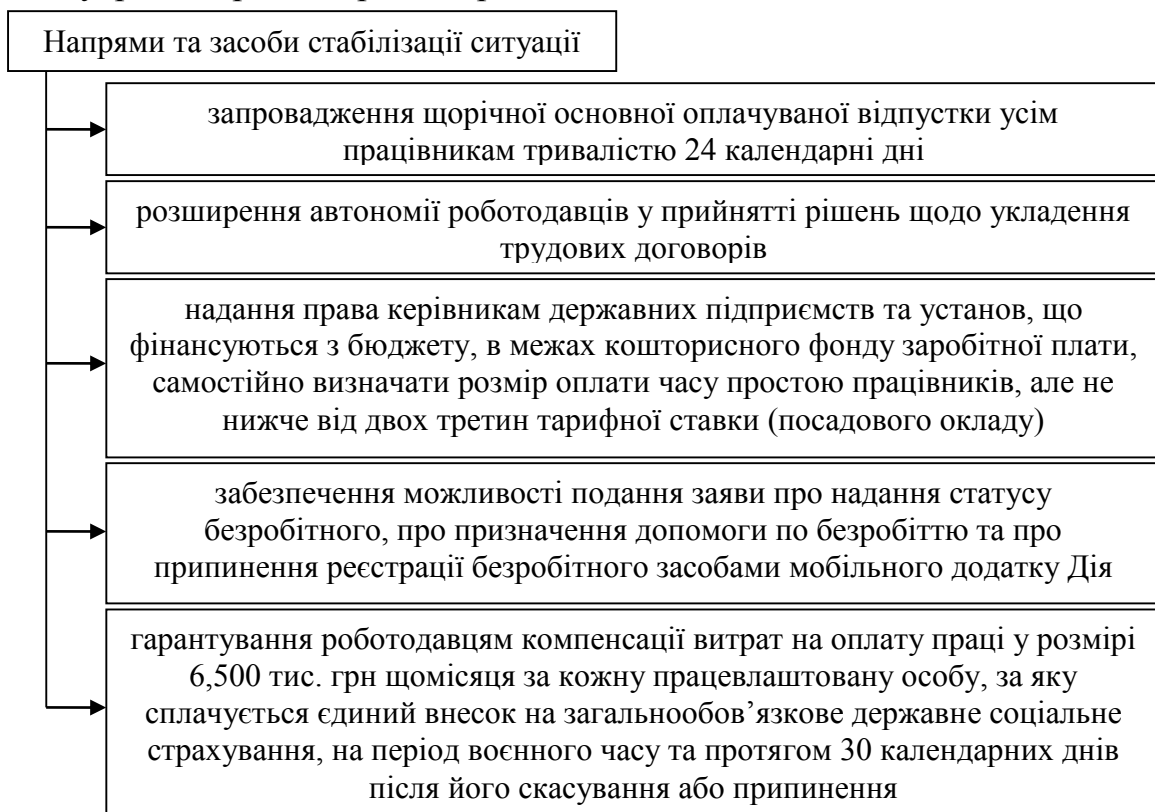
⁵⁸ Верховна Рада України. Закон. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану від 15.03.2022 р. № 2136-IX.

⁵⁹ Верховна Рада України прийняла за основу законопроект щодо оптимізації трудових відносин. URL : <https://buhgalter.com.ua/news/kadrova-sprava/verhovna-rada-ukrayini-priynjala-za-osnovu-zakonoproekt-shchodo/>

законодавства у відповідність до законодавства ЄС, практики Міжнародної організації праці та матиме позитивний вплив на ринкове середовище.

Своєю чергою, Кабінетом Міністрів України прийнято постанови: «Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану» від 07.03.2022 р. № 221; «Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану» від 19.03.2022 р. № 334; «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» від 20.03.2022 р. № 331, що сприяє забезпеченню роботою максимальної кількості громадян у регіонах, де немає активних бойових дій, створенню нових секторальних і географічних векторів працевлаштування в Україні.

На рис. 4 наведено провідні інституційно-правові заходи, реалізовані органами влади, які спрямовані на мінімізацію викликів і загроз впливу війни на внутрішній ринок праці України.

Рис. 4. Інституційно-правові заходи з протидії викликам і загрозам впливу війни на внутрішній ринок праці України

Джерело: авторська розробка.

На регіональному рівні також реалізовано низку заходів зі стабілізації внутрішньо регіональних ринків праці, як от – запущено телеграм-канал Львівської обласної служби зайнятості, месенджер та профілі у соціальних мережах, де можна отримати консультації з питань роботи обласної служби

зайнятості, можливостей працевлаштування, реєстрації клієнтів та отримання статусу безробітного, ознайомитись з актуальною інформацією про наявність вільних робочих місць і вакантних посад у регіоні.

Висновки та рекомендації.

Регулювання та стабілізація ринку праці, беззаперечно, мають свою специфіку в умовах конфліктів і нестабільності. Як можливості економіки, так і рівень її економічної безпеки, включно з нівелюванням ризиків і загроз збереження структурних елементів (з-поміж яких ринок праці та пов'язані з ним процеси) послаблюються за умови, якщо у державі має місце збройний конфлікт, а також залишаються проблеми корумпованості, інших гібридних деформацій і загроз.

Воєнні конфлікти мають особливо критичні наслідки для ринку праці, адже вводять і ринок праці, і економіку країни на загал у стан шоку, глибокої політико-економічної нестабільності. Якщо кризи мають здебільшого дискретний характер впливу, то війни завдають максимально глибоких негативних наслідків довгострокового характеру, як от втрата вагової частки людського ресурсу, у т. ч. працездатного віку, докорінна зміна системно-структурних характеристик ринку праці, поширення його регіональних дисбалансів і диспропорцій, високий рівень складності проблеми відновлення через зменшення чисельності діючих суб'єктів господарювання, втрату доходів населення та фінансового ресурсу представників бізнесу, що призводить до закономірного звуження в рази внутрішнього ринку, скорочення платоспроможного попиту на товари і послуги та, відповідно, ділової активності. За таких ситуацій спрацьовує й ефект мультиплікатора, коли починають активізуватися й інші деструктивні чинники, які заганняють і ринок праці і економічну систему на загал у стан критичної депресії. При цьому держава не має внутрішнього ресурсу, який міг би бути скерованим на стимулювання внутрішнього попиту і є безпосередньо залежною від зовнішньої фінансової, технічної, технологічної й іншої підтримки.

Відтак, оперативні заходи держави мають спрямовуватися в першу чергу на нівелювання викликів і загроз втрати доходів і зайнятості біженців, вимушено переміщених осіб, мігрантів, а також осіб, які постраждали від воєнних дій. При цьому необхідна максимальна лібералізація економічних відносин та стимулювання збереження і розвитку бізнесу, особливо малого і середнього, за жорсткого контролю та регламентування найму і звільнення працівників, збереження їх соціально-трудоових гарантій. Заходи середньострокового характеру передбачають адаптацію трудового ресурсу, підготовку і перепідготовку кадрів для тих видів діяльності, які найбільш затребувані у період повоєнного відновлення економіки; завдання стратегічного характеру зводяться до інвестицій у пріоритетні галузі економіки, високотехнологічні виробництва, розширення експортного потенціалу.

Саме тому, для стабілізації ринку праці областей Карпатського регіону

України необхідна реалізація системного комплексу заходів за напрямками: (1) економічний, (2) професійно-фаховий, (3) міграційний (рис. 5).

Рис. 5. Напрями та засоби регіональної політики подолання загроз структурних дисбалансів та забезпечення стабілізації ринку праці областей Карпатського регіону України

Джерело: авторська розробка.

Інструменти та заходи економічного характеру важливо передусім спрямувати на: використання потенціалу бізнесу, який релокалізується на території західних областей країни, в якості додаткової пропозиції нових робочих місць; відкриття нових індустріальних парків з метою алокації нових бізнесів (головно суб'єктів реального сектора економіки), що забезпечить створення нових робочих місць, зростання попиту на працю; активізацію діяльності центрів підтримки підприємництва, а також консалтингових

структур (за бюджетно-грантової підтримки) у напрямі підтримки підприємницьких ініціатив внутрішньо переміщених осіб.

Засоби фахово-професійного спрямування передбачають: забезпечення зростання мобільності робочої сили, що сприятиме покращенню адаптивності внутрішньо переміщених осіб та інших категорій населення до змін на ринку праці; навчання (у т. ч. зі залученням для виконання цих цілей волонтерів) найбільш конкурентним професіям переміщених у західні області країни осіб аби забезпечити вищий рівень їх зайнятості, асиміляції на території перебування, зниження рівня навантаження на соціальну інфраструктуру та систему соціальних послуг; здійснення заходів, орієнтованих на підтримку ЗВО та ЗПТО, які забезпечують підготовку фахівців, потреба на які зросте у повоєнний час.

Інструментарій подолання міграційно-трудова викликів доцільно головно спрямувати на активізацію механізмів реверсної трудової міграції, а також релокації бізнесу з-за кордону, якіснішої асиміляції внутрішньо переміщених осіб, раціонального та ефективного використання їх потенціалу за рахунок надання житла на території сільських поселень, в малих містах.

Реалізація визначених ініціатив потребує прийняття та реалізації комплексної Регіональної програми стабілізації та розвитку ринку праці області зі заходами проактивної політики спрямованої на збереження і захист людського потенціалу, конвергенцію систем соціальної безпеки та безпеки ринку праці з провідними міжнародними практиками, модернізацію ринку праці, зайнятості та доходів населення, системний розвиток недержавної інфраструктури ринку праці і колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин.

З огляду на тісний взаємний зв'язок, трансформація моделі економічного та просторового розвитку має враховувати, з одного боку, існуючий та перспективний стани розвитку ринку праці з позиції формування необхідного ресурсного забезпечення, якості праці та ефективності виробництва, а, з іншого, – напрямі та засоби модернізації ринку праці у руслі форми здатної підтримати реалізацію обраного стратегічного вектора зростання країни і її економіки за одночасного нівелювання очікуваних і пов'язаних з цими процесами ризиків і загроз.

ВИСНОВКИ

Українська міграційна криза стала однією із найбільш масштабних і найстрашніших у світовій новітній історії. За два місяці війни Україну покинуло більше 5 млн громадян, що становить більше 13 % її населення. Такі суттєві міграційні втрати є серйозним демографічним викликом для України, нехтування яким може поставити під загрозу подальший соціально-економічний розвиток держави та її існування загалом. Така ситуація вимагає адекватних урядових рішень. Очевидно, що в умовах активної фази війни потік емігрантів зупиняти чи сповільнювати неможливо і недоцільно, оскільки західні регіони країни вже досить проблемно справляються зі значним напливом втікачів. Однак, вже зараз важливо запровадити моніторингові дослідження не лише кількісних показників вимушеної міграції, а й вивчення актуальних проблем, потреб та намірів осіб, які стали її учасниками. Крім того, необхідно починати відновлення комунікації та інфраструктури, реконструкцію і відновлення житла, розробку програми повернення мігрантів, формувати моделі циркулярної міграції та механізми заохочення інвестицій мігрантів у розвиток рідної країни. Важливо, щоб Україна зуміла втримати позитивний імідж у світі, що не лише привабить іноземні інвестиції, допоможе стабілізувати післявоєнну соціально-економічну ситуацію, а й посилить патріотизм українців та їх бажання працювати на благо своєї країни.

За період лютого-квітня 2022 року близько 20 % населення країни стало внутрішньо переміщеними особами. З них від 6 до 18 % обрали місцем тимчасового перебування Карпатський регіон України. Висока концентрація переселенців в окремих населених пунктах, зокрема у великих містах, актуалізує питання регулювання навантажень на соціальну інфраструктуру та зниження напруги для місцевого населення. За різними оцінками частка внутрішньо переміщених осіб у м. Львів сягнула 28 % від постійного населення, м. Ужгород – 27 %, м. Івано-Франківськ – 18 %, м. Чернівці – 17 %. Невизначеність подальшого перебігу війни вимагає негайних управлінських рішень з метою стабілізації ситуації щодо внутрішніх вимушених переміщень, недопущення гуманітарної катастрофи та загроз національній єдності. Управлінські заходи центральних і регіональних органів державної влади мають бути спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з низьким рівнем захищеності внутрішньо переміщених осіб, їх високою фінансовою вразливістю, труднощами пошуку місця тимчасового перебування, зниження якості послуг соціальної інфраструктури через надмірні навантаження. Окремі заходи мають бути спрямовані на послаблення соціального напруження між постійним населенням і внутрішньо переміщеними особами. Пріоритетними заходами регулювання внутрішньої вимушеної міграції в Україні є облік переселенців з узагальненим оприлюдненням фактичних даних їх реєстрації і перебування, а також реалізація заходів стимулювання самозабезпечення внутрішньо

переміщених осіб з можливістю їх адаптації до регіональних особливостей та умов нестабільності.

Суттєвим з позиції впливу на стабільність соціально-економічної системи країни є неконтрольоване поширення міграції бізнесу до окремих її регіонів і з України до країн ЄС, а також неоптимальна структура організаційно-економічних механізмів підтримки релокованого та місцевого бізнесу в умовах війни. Активізація процесів міграції бізнесу до областей Карпатського регіону обумовлена об'єктивними причинами невизначеного терміну закінчення війни, послабленням економічної безпеки країни загалом і тих регіонів, де ведуться активні бойові дії, пошкодженням логістичних ланцюгів і відсутністю економічних можливостей функціонування і розвитку підприємницького сектору. Процеси внутрішньої і зовнішньої міграції бізнесу породжують загрози для економічної системи країни та регіональних економік, внутрішнього споживчого ринку, а також суб'єктів господарювання.

Виявлено чітку галузеву специфіку релокованого бізнесу в області Карпатського регіону України: агропромисловий комплекс, сфера послуг та ІТ-сфера (Закарпатська область); кольорова металургія, приладобудування та електротехніка, оптова торгівля, ІТ-сфера (Чернівецька область), харчова, легка, хімічна, деревообробна промисловість, сфера будівництва, ІТ-сфера (Львівська область), легка, лісова промисловість, креативна індустрія (Івано-Франківська область). Регіонами-лідерами за масштабами релокованого бізнесу є Львівська (93 підприємства, понад 40 тис. фахівців ІТ-сфери) і Закарпатська (81 підприємство, 30 тис. фахівців ІТ-сфери) області. До Чернівецької та Івано-Франківської областей здійснено міграцію 40 і 20 бізнес-одиниць відповідно (станом на 06.04.2022 р.).

Для підтримки та нівелювання загроз міграції підприємств до областей Карпатського регіону України необхідно сформувати і реалізувати відповідний організаційно-фінансово-економічний механізм. Інструментами та засобами нівелювання загроз для релокованого бізнесу та мінімізації ризиків посилення дестабілізації соціально-економічної системи областей регіону є: імплементація мобілізаційно-партнерської моделі ведення бізнесу, фінансово-організаційна допомога експортно-орієнтованим бізнесам, надання дозволу закордонним юридичним та фізичним особам інвестувати у воєнні облігації, цифровізація бізнес-процесів та ін. (режим гібернації); спрощення процедури отримання бюджетної підтримки релокованого бізнесу, надання різних форм і видів допомоги релокованим підприємствам, зменшення вартості або відтермінування оплати за оренду складських приміщень для релокованого бізнесу, створення промислових кластерів у регіоні та ін. (режим міграції бізнесу); алокація та ефективне використання в Україні сучасних прогресивних бізнес-технологій, інновацій, об'єктів інтелектуальної власності; розвиток практик співпраці суб'єктів малого і великого релокованого бізнесу за кордоном, залучення української діаспори до організаційно-фінансової допомоги релокованого бізнесу та ін. (режим

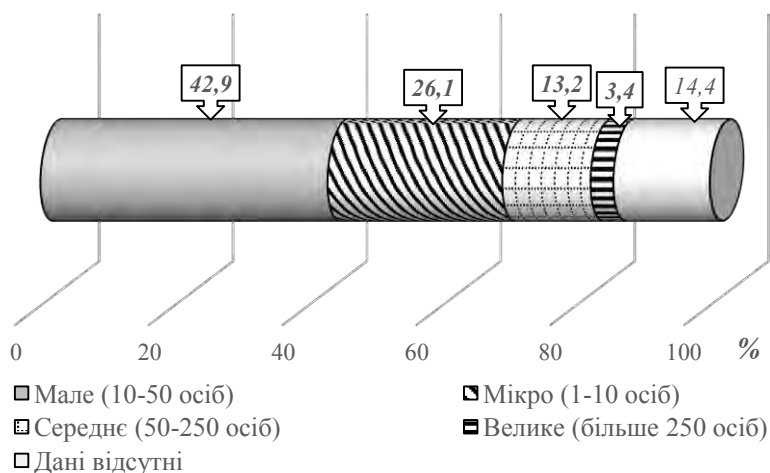
евакуації бізнесу).

Функціонування ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни супроводжується активізацією цілого комплексу ризиків і загроз, з-поміж яких ключовими є деформування кон'юнктурних характеристик регіональних ринків праці, послаблення кадрового потенціалу областей через «вимивання» інтелектуальних ресурсів, посилення навантаження на соціальну інфраструктуру тощо. З метою стабілізації внутрішнього ринку праці в умовах війни регіональним органам влади слід реалізувати низку заходів, орієнтованих на забезпечення зростання мобільності робочої сили, навчання найбільш конкурентним професіям внутрішньо переміщених осіб, запуск механізмів реверсної трудової міграції, виділення внутрішньо переміщеним особам житла на території сільських поселень, в малих містах, використання потенціалу бізнесу, який релокалізується, відкриття нових індустріальних парків з метою алокації нових бізнесів та зростання масштабів діяльності вже переміщених виробництв, активізації діяльності центрів підтримки підприємництва, надання консалтингової підтримки підприємницьких ініціатив внутрішньо переміщених осіб, започаткування ними власних приватних бізнесів, створення суб'єктів малого бізнесу, підтримку закладів вищої і професійної освіти, що забезпечують підготовку фахівців, потреба на які зросте у повоєнний час.

ДОДАТКИ

Рис. 1. Топ-10 галузей, підприємства яких подали заявку на релокацію бізнесу в Україні, станом на 02.04.2022 р.

Рис. 2. Структурний розподіл заявок на релокацію бізнесу за розміром підприємства та кількістю робочих місць, станом на 02.04.2022 р.

Джерело: побудовано на основі даних [60]

⁶⁰ Як війна вплинула на український бізнес. URL: <https://biz.liga.net/ua/ekonomika/all/article/gosudarstvo-svoeobraznyu-koll-tsentr-kak-biznes-ubegaet-ot-voyny-na-zapad-ukrainy>